

جدید

2025-yil 11-aprel

№ 15(67)

www.jadid.uz

Tilda, fikrda, ishda birlik!

Jadid

adabiy, ilmiy-ma'rifiy va ijtimoiy haftalik gazeta

@Jadidrasmiy

@Jadidmediauz

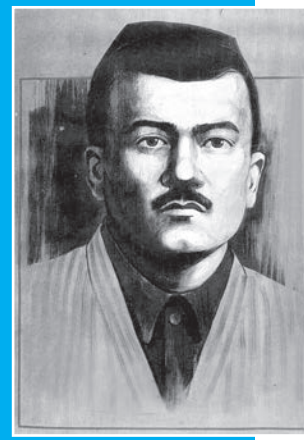
@Jadidrasmiy

@Jadid_uz

“KUMUSHNING O‘LDIRILGANINI KECHIRMAIMAN”

“...Choyxonachi bizga patnisda ikkita issiq non bilan choy keltirdi. Yodgor nonni ushatar ekan, so‘radi: – Ubaydullojon! Bu qanday kitob? – “O‘tkan kunlar”. – Chi? – “O‘tkan kunlar”. Abdulla Qodiriy Julqunboyning romani. – Hikoyami? – Ha. Zo‘r hikoya. Suhbatdan ma‘lum bo‘ldiki, Yodgor bu kitobni o‘qimagan...”

(7-sahifada o‘qiling.)

TAASSUROT

NATIJALARGA QAT’IY ISHONAMIZ

O‘zbekistonning olib borayotgan ochiq va pragmatik tashqi siyosati natijasida mamlakat bugun dunyo davlatlari o‘rtasida o‘zaro hamkorlikni mustahkamlash va yanada kengaytirishga qaratilgan yirik anjumanlar va forumlarga mezbonlik qilmoqda. Qadimiy Samarqand shahrida bo‘lib o‘tgan Markaziy Osiyo – Yevropa Ittifoqi birinchi rasmiy sammiti, Xalqaro iqlim forumi, Toshkent shahridagi Parlamentlararo ittifoqning 150-yubiley Assambleyasi bunga yaqqol misoldir.

Mintaqa davlatlariga bir vaqtlar uchinchi davlat sifatida qarashar edi, bugun esa Markaziy Osiyo Yevropa Ittifoqining munosib hamkori sanaladi. Shiddat bilan rivojlanayotgan mintaqada davlatlari o‘z taraqqiyoti uchun o‘zi sarmoya kiritdi. O‘zbekiston misolida aytadigan bo‘lsam, mamlakat o‘ta muhim sohalariga, xususan, iqlim muhofazasi, “yashil” va barqaror rivojlanishga, buning uchun zamonaviy texnologiyalarni joriy etish hamda yoshlarning sifatli ta’lim olishi, jamiyatda o‘z o‘rnini topishi va munosib ish o‘rinlarini egallashiga katta e’tibor qaratmoqda.

Markaziy Osiyo va Yevropa Ittifoqi rahbariyatining oliy darajadagi uchrashuvi o‘zaro hamkorlik yo‘lida yanada birlashishga qaratilgan tarixiy ahamiyatga ega dunyo miqyosidagi yirik anjuman bo‘ldi. Mintaqa davlatlarining o‘zaro hamjihatlikda va birgalikda rivojlanish yo‘lidan borayotgani ularni yanada kuchliroq qiladi. Biz yevropaliklar bunday ishonchli sheriklar bilan butunlay yangi iqtisodiy istiqbollar bo‘yicha hamkorlik qilamiz va bu orqali bir-birimizdan o‘rganamiz.

(Davomi 2-sahifada.)

JARAYON

SUN’IY INTELLEKT VA TARIX – YANGICHA TALQIN

Bugun zamon shiddat bilan rivojlanmoqda, o‘zgarishlar ko‘lami keng, yangiliklar oqimi dolg‘ali. Hozirda sun‘iy intellekt asr mo‘jizasi sifatida namoyon bo‘lib, insoniyatni qayta-qayta hayratga solyapti. U kirib bormagan soha, tatbiq qilinmayotgan yo‘nalishning o‘zi yo‘q hisob.

Rivojlangan mamlakatlarda sun‘iy intellekt imkoniyatlari joriy etilgan yuzlab turli xil xizmatlar paydo bo‘lmoqda.

“Next Move Strategy Consulting” kompaniyasining bashoratiga ko‘ra, 2030-yilga borib global sun‘iy intellekt bozori sarmoyasi 1,8 trillion dollarga yetadi. Yurtimizda ham bu borada izlanishlar allaqachon boshlangan, reja va maqsadlar aniqlab olingan. 2024-yil 14-oktyabr sanasida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Sun‘iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori qabul qilindi.

Ushbu qaror bilan sun‘iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish strategiyasini 2024–2026-yillarda amalga oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar rejasini tasdiqlanib, sohani 2030-yilga qadar rivojlantirish bo‘yicha maqsadli ko‘rsatkichlar belgilab olingan.

Ahamiyatli shundaki, hozirda ijtimoiy tarmoqlarda sun‘iy intellektning turli xil dasturlari orqali o‘zbek qadriyati, madaniyati, tarixini tiklash, jonlantirishga qaratilgan ko‘plab milliy kontentlar paydo bo‘lmoqda.

Albatta, yangilikning kirib kelgani, ommalashayotgani

va keng yoyilayotgani yaxshi. Biroq axborot asrining o‘zgarimas bir haqiqati ham bor. Bu maydonda doimiy izlanish, aniq, tahliliy, haqiqatga asoslangan ma’lumotlarni ko‘paytirish bilangina turli xurujlarga qarshi turish mumkin. Bugun sun‘iy intellekt orqali o‘tmish, qadriyat, buyuk shaxslarning qiyofasi, tarixiy faktlar buzib ko‘rsatilayotgan holatlar ham, afsuski, yo‘q emas.

Bularning oldini olish uchun shu sohaga chuqurroq kirib borish, haqqoniy ma’lumotlar bazasini mustahkamlab, sifati va sonini ko‘paytirish lozim.

Shu bois Respublika Ma’naviyat va ma’rifat markazi tomonidan ziyolilar: olimlar, yozuvchilar, tarixchilar ishtirokida yangi loyiha yo‘lga qo‘yildi.

Loyihadan ko‘zlangan asosiy maqsad sun‘iy intellekt imkoniyatidan to‘g‘ri foydalanib, buyuk tarixiy ajdodlarimiz, ularning boy ilmiy, tarbiyaviy merosini olimlar fikriga tayangan holda jonlantirish, animatsion rolk, qisqa metrajli film, turli xil musiqalar yaratishdir.

Shu maqsadda Respublika Ma’naviyat va ma’rifat markazi, Xalqaro Amir Temur jamoat fondi hamda Raqamli texnologiyalar vazirligi bilan hamkorlikda tarixchi olimlar, manbashunoslar,

tadqiqotchilar jalb qilingan holda sun‘iy idrok yordamida tarixiy shaxslarning obrazini yaratish ustida ishlanmoqda. Loyihaning dastlabki bosqichida buyuk sarkarda Amir Temur bobomizning qiyofasi jonlantirildi. Tayyorlangan mediamahsulot bilan tanishgan professor, O‘zbekiston xalq yozuvchisi Muhammad Ali shunday fikrlarni bildirdi:

– Amir Temur haykali ijodkori Ilhom Jabborov bilan juda ko‘p suhbatda bo‘lganman. Usta haykalni juda jo‘yali, aniq keltirilgan chizgilar asosida bunyod qilgan. Bir xil, ya’ni yagona maqbul qiyofada to‘xtalishimiz kerak! Masalan, Pyotr Birinchi desa, faqat bitta siymo ko‘z oldimizda gavdalanadi. Yo bo‘lmasa Napoleon Bonapart, hattoki Sezar deganda ham barcha faqat bir xil qiyofani eslaydi. Vaholanki, u miloddan avvalgi asrlarda yashab o‘tgan. Amir Temur deganda butun dunyo ko‘z o‘ngida har xil emas, balki bitta siymo gavdalanishi kerak!

Albatta, sun‘iy intellekt yordamida o‘tmishni, tarixiy shaxslarimizni yosh avlod ko‘z o‘ngida gavdalanirish mas’uliyati va g‘oyat murakkab vazifa.

(Davomi 2-sahifada.)

GURUNG

ADAB YOTLARDAN ADABIYOT QUTQARADI

Suhbatdoshimiz – Alisher Navoiy nomidagi Davlat adabiyot muzeyi direktori, filologiya fanlari doktori, professor Jabbor ESHONQUL

– Jabbor aka, Sizni folklorshunos olim, mohir tarjimon sifatida bilamiz. Sohada yuzlab ilmiy maqolalar muallifisiz. Bu raqam tagzamirida yotgan mehnatni biz bilan baham ko‘rsangiz. Bugungi shiddatli zamonda adabiyot va san’atning ahamiyati haqida fikrlaringiz bilan o‘rtoqlashsangiz.

– Adabiyotga, so‘zga ehtiyoj qadim davrlardan bugungi kunga qadar zinhor susaymagan. Insoniyat tarixini ona tili taraqqiyoti, badiiy so‘z san’ati tarixi, deyshimiz mumkin. Hali yozuv kashf qilinmasdan oldin ajdodlarimiz o‘zining shonli o‘tmishi, madaniyati, qadim tushuncha-tasavvurlarini so‘zga boqiy muhrlab, oldiniga og‘zaki tarzda meros qoldirgan. “Alpomish”, “Go‘ro‘g‘li” dostonlari avlodlarga mana

shunday jonli ijro holida yetib kelgan. Hozirgacha ham shu an’analar og‘zaki tarzda o‘zlashtirilib, og‘izdan og‘izga ko‘chib, necha asrlardan buyon o‘z holicha asrab-avaylab kelinyapti.

Yusuf Xos Hojib, Mahmud Koshg‘ariy yashagan davrda til va adabiyotga ehtiyoj qanday yuqori bo‘lgan bo‘lsa, Navoiy zamonida ham “avjdan quyi enmagan”. Allomalarimiz ibn Sino, Forobiy bolalikdan adabiyotga oshno tutingan. Adabiyot ajdodlarimiz ongida evrilishlarga, olamshumul kashfiyotlarga yo‘l ochgan. Ular qoldirgan meros nafaqat biz uchun, balki butun insoniyat uchun ma’naviy xazina hisoblanadi.

(Davomi 4-sahifada.)

MILLAT FIDOYLARI

BEHBUDIY VA JUG‘ROFIYA

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yilda “Turkiston jadidlik harakati asoschisi, atoqli adib va jamoat arbobi Mahmudxo‘ja Behbudiy tavalludining 150 yilligini keng nishonlash to‘g‘risida”gi qarori ma’rifatparvar bobomiz merosini har tomonlama o‘rganish uchun muhim asos vazifasini o‘taydi.

O‘z zamonasining ilg‘or fikrli vakili sifatida Behbudiy nafaqat mamlakat yoki mintaqada, balki dunyo miqyosida fikrlay olgan, sayyoramizda yuz bera-yotgan ijobiy o‘zgarishlardan mamlakat taraqqiyoti yo‘lida samarali foydalanish imkoniyatlarini ko‘ra olgan. Sharqshunos olim Laziz Azizoda 1926-yilda Behbudiy to‘g‘risida: “Agar O‘zbekiston fani va madaniyatida Navoiy va Ulug‘bekdan keyin turuvchi

uchinchi shaxsni abadiylashtirish lozim bo‘lsa, shubhasiz, bu Mahmudxo‘ja Behbudiydir”, deb yozgan edi.

Behbudiy qator dunyo mamlakatlarini kezb chiqqan sayyoh, o‘z kuzatishlari natijasida yangi uslub maktablari uchun geografiya fanidan muhim darsliklarni birinchi bo‘lib yaratgan olimdir.

(Davomi 6-sahifada.)

ILM YO‘LI

INNOVATSION YONDASHUV ZARURATI

Umida TILLABOYEVA – mehnat resurslarini boshqarish va iqtisodiy tadqiqotlar sohasidagi zamonaviy yondashuvlarni ilgari surayotgan yosh olimlardan biri. U ayni paytda G. Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universitetining Toshkent shahridagi filialida aspirant va o‘qituvchi. Mehnat bozoridagi muammolarni tahlil qilish hamda O‘zbekistonda innovatsion iqtisodiyotni shakllantirishga oid yangi strategiyalar ustida ish olib bormoqda. U bilan mehnat resurslarini boshqarishda an’anaviy modellarni qayta ko‘rib chiqish va kimyo sanoatidagi imkoniyatlar haqida suhbatlashdik.

– Umida, suhbatimiz avvalida o‘zingiz va ilmiy tadqiqotlaringiz haqida qisqacha ma’lumot bersangiz.

– Ayni damda “Innovatsion iqtisodiyotda mehnat salohiyatini rivojlantirish va undan samarali foydalanish mexanizmi” (O‘zbekiston kimyo sanoati misolida) mavzusida ilmiy tadqiqot olib boryapman. Asosiy e’tiborim kimyo sanoatida kadrlar

boshqaruviga innovatsion yondashuv joriy qilish borasida tizimli mexanizmi takomillashtirish, inson kapitali rivoji, motivatsion ta’lim muhitini yaratish va tez o‘zgaruvchan iqtisodiy sharoitga mos rag‘batlantirish modellarni shakllantirishdan iborat.

(Davomi 3-sahifada.)

SUN'IY INTELLEKT VA TARIX — YANGICHA TALQIN

Boshlanishi 1-sahifada.

— Maqsadimiz tariximizni, buyuk ajdodlarimiz siymosini asosli manbalarga tayanib, haqqoniy aks ettirish, — deydi Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi rahbari Otabek Hasanov. — Negaki, bu qiyofalarni o'zimiz to'g'ri talqinda gavdalandirmasak, sun'iy idrok uni o'zi istagancha, o'zi bilgancha ruhsiz talqinda dunyoga taqdim etadi. Misol uchun, sun'iy idrokka Amir Temurni tasvirlab ber desangiz, u sizga turli xil qiyofali "sohibqiron"ni ko'rsatadi. Bugun mana shu dolzarb masala o'z yechimini kutayapti. 50–100 yildan keyingi avlod tarixni kitoblardan qidirmasligi mumkin. Ularning bilimi, dunyoqarashi media taassurot asosida shakllanadi. Demakki, mutaxassislarning kelajakni ham ko'zlab, savolga o'rin qolmaydigan darajada tarixiy qiyofalarni jonlantirib berishlari kerak.

Ijodiy jarayonni kuzatar ekanmiz, tarixchi olimlar va media mutaxassislari qizg'in munozara hamda bahslarda izlanish olib borayotganiga guvoh bo'ldik. Loyiha doirasida Temur bobomizning shaxsi, qiyofasi, yuz tuzilishi, ko'z qarashi, liboslari, xatti-harakatlari, ovozi hamda tabiatidagi o'ziga xoslikning to'laqonli ifodasi sun'iy intellektning ma'lumotlar bazasiga joylab borilyapti.

Loyiha ustida ishlayotgan soha mutaxassisi Davlat Hamroqulovning

ta'kidlashicha, manbalarda keltirilgan ma'lumotlar va bizga tanish bo'lgan suratlar asosida izchil izlanishlar olib borildi:

— Tarixiy siymoning obrazini shakllantirishning o'ziga yarasha qiyinchiligi va mas'uliyati bor, albatta. Bu yerda zargarona nigoh va me'yor kerak. Uzoq izlanishlar samarasi o'laroq, buyuk bobomizning qiyofasi manbalardagiga o'xshadi, degan to'xtamga kelindi. Shundan so'ng sun'iy intellektidan tasdiq xati keldi. Biz yaratgan surat unga ma'qul kelgani va ushbu media mahsulotni tavsivaviy ilovalarga joylashtirish uchun rozilik berishimizni so'radi.

Otabek Hasanovning aytishicha, Sohibqironning 690 yillik yubileyigacha, ya'ni bir yil muddatda Amir Temur haqidagi barcha ma'lumotlar ijtimoiy tarmoqlarga joylanadi:

— Biz nimani xohlayapmiz? Amir Temur haqida qidiruv tugmasi bosilganda birinchi bo'lib, asoslangan va to'g'ri talqindagi ilmiy tasdig'ini topgan siymo qiyofasi foydalanuvchiga taqdim etilishini maqsad qilganmiz. Bu natijaga erishish uchun biz bor texnik imkoniyatlarimizni ishga solamiz, olimlarimizdan esa bilim, fidoyilik va vatanparvarlik taqozo etiladi.

Bahora AHMEDOVA,
Respublika Ma'naviyat va
ma'rifat markazi Axborot xizmati
rahbari

MUNOSABAT

DUNYO PARLAMENTLARI VAKILLARI O'ZBEKISTONDA

Dunyo hamjamiyati ilk bor O'zbekistonda o'tkazilgan Parlamentlararo Ittifoqning 150-Assambleyasini katta qiziqish bilan kuzatib bordi. Yurtimizga tashrif buyurgan siyosatchi-mehmonlar ushbu nufuzli anjuman orqali jahon hamjamiyati tomonidan O'zbekistonning xalqaro siyosiy markazlardan biri sifatida e'tirof etilayotganini alohida ta'kidlashdi.

— O'zbekiston mintaqada birinchilardan bo'lib ushbu anjumanga mezbonlik qilgani va uning muvaffaqiyatli o'tayotgani e'tirofga molik, — deydi Parlamentlararo Ittifoq Prezidenti Tuliya Ekson xonim. — Shu o'rinda, yurtingizda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasi samara berayotganini ham tilga olishimiz kerak. Davlat rahbari tomonidan olib borilayotgan barqaror, konstruktiv hamda pragmatik tashqi siyosat mintaqa taraqqiyotiga ham xizmat qilayotganini ta'kidlashim lozim. Anjuman doirasida muhokama qilingan masalalar muhim ahamiyatga ega. Bildirilgan taklif va mulohazalar xalqaro hamjamiyatning barqaror rivojlanish

maqsadlariga erishishda juda muhim. Ijtimoiy adolatni ta'minlash va demokratik qadriyatlarini oldinga surishda bu kabi muloqotlar muhim ahamiyatga ega.

Mamlakatimizning Parlamentlararo Ittifoqqa a'zoligi 2017-yilda, ya'ni O'zbekiston o'z taraqqiyotida yangi bosqichga o'tgan vaqtda, izchil islohotlarni dadil boshlagan paytda qayta tiklandi.

Assambleya doirasida belgilangan tadbirlarda so'zga chiqqanlar Toshkent — parlament diplomatiyasining poytaxtiga aylanganini e'tirof etib, bu yig'ilish global hamjamiyat duch kelayotgan muammolar, ziddiyatlar va nizolarni muloqot orqali hal qilish mumkinligini ko'rsatuvchi namunaga aylanishiga ishonch bildirdi.

Litva parlamenti a'zosi, delegatsiya rahbari Ruta Milute yurtimizga ilk bor tashrif buyurganini ta'kidlarkan, tadbirning ahamiyati xususida shunday mulohazalar bildirdi:

— Hozir dunyo juda tez o'zgarimoqda. Geosiyosiy ziddiyatlar ko'paymoqda. Bunday vaziyatda butun dunyodan parlament a'zolarining bir joyda to'planib, muammo-

larni yengish, inson hayotini yaxshilash va tinchlikka qanday erishish haqida muhokama yuritishi juda muhim. Parlament a'zolarida bunday uchrashuvlar juda kam bo'ladi. Shu bois, biz O'zbekistonda bu muhim tadbir, ya'ni Parlamentlararo Ittifoqning 150-Assambleyasi o'tkazilayotganidan juda mamnunmiz. Samarali muhokamalar, tinchlik hamda barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishga yordam beradigan qarorlar qabul qilinmoqda. Bu esa xalqlarimiz farovonligi yo'lidagi juda dolzarb masaladir.

Yosh parlament a'zolari forumida xalqaro hamkorlik va barqaror rivojlanish masalalari ko'rib chiqildi. Ushbu muhim anjumanda yosh siyosatchilarning global miqyosdagi faolligini oshirish, parlamentlararo hamkorlikni rivojlantirish va barqaror taraqqiyotga tahdid soluvchi omillarga barham berish masalalariga e'tibor qaratildi. Parlamentlarning inqirozli hududlarda tinchlik va barqarorlikni ta'minlash borasidagi o'rni, xalqaro hamkorlik samaradorligi va yangi tashabbuslari muhokama qilindi. Forumda yosh parlament a'zolari byurosining yangi prezidenti etib iordaniyalik Nour Abu Gxush saylandi.

Anjumanda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning nutqi xalqaro hamjamiyat tomonidan yuksak e'tirof etildi. Prezidentimiz o'z nutqida barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etgan masalalarga alohida to'xtalib o'tarkan, ularning samarali yechimlari bu — hamkorlik, o'zaro muloqot, tajriba almashish, diplomatiyani kuchaytirish ekanini ta'kidladi.

Nufuzli mamlakatlar vakillari

Shuhrat SHARAFIDDOV,
Oliy Majlis Qonunchilik
palatasi deputati,
O'zLiDeP fraksiyasi rahbari
o'rinbosari

Shavkat Mirziyoyev rahbarligida amalga oshirilayotgan demokratik islohotlarni yuqori baholab, so'nggi yillarda O'zbekiston o'z taraqqiyotining yangi bosqichiga qat'iy qadam qo'ygani, mamlakatda barcha sohalarida bo'layotgan o'zgarishlar va yangilanishlar dunyo hamjamiyati tomonidan keng qo'llab-quvvatlanayotganini ta'kidlashdi.

Parlamentlararo Ittifoq (PI)ning 150-yubiley assambleyasi doirasida Ozarbayjon parlamenti tomonidan Qo'shilmaslik harakati parlament tarmog'ining 4-konferensiyasi o'tkazildi. Unda Ozarbayjon Respublikasi Milliy Mejlisi Raisi Sahiba Gafarova, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati Raisi Tanzila Norboyeva, Parlamentlararo Ittifoq Prezidenti Tuliya Ekson, PI Bosh kotibi Martin Chungong hamda Qo'shilmaslik harakatiga a'zo boshqa davlatlar parlamentlari vakillari ishtirok etdi. O'zbekiston ushbu harakatning faol ishtirokchisi sifatida tashqi siyosatda kuch ishlatmaslik yoki kuch bilan tahdid qilmaslik, davlatlarning hududiy yaxlitligi, boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik kabi ustuvor tamoyillarni ilgari surdi. Konferensiya yakuni bo'yicha Toshkent deklaratsiyasi qabul qilindi.

Mazkur nufuzli tadbir davomida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Parlamentlararo ittifoq raisi Tuliya Ekson va bosh kotibi Martin Chungongdan iborat delegatsiyani qabul qildi. Prezidentimiz farmoni bilan Parlamentlararo ittifoq bosh kotibi Martin Chungong "Do'stlik" ordeni bilan taqdirlandi.

TAFSILOT

ASRGA TATIGULIK UCH KUN

Men hamisha Samarqandga katta ishtiyoq va cho'ng bir sevgi bilan boraman. Bu qadimiy kentni bekorga "ona yer mo'jizasi" yoki "sayqali ro'yi zamin" deyishmaydi. Shahar me'moriy yodgorliklari kishini hayratga soladi, sirli moziyga qaytaradi.

Sammitni ochib bergan O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning olamshumul ma'ruzasini har bir ishtirokchi alohida qiziqish va yuksak ehtirom bilan tingladi. U o'z nutqida yig'ilganlar e'tiborini eng dolzarb masalalarga qaratdi, o'tgan yili o'rta global harorat Selsiy bo'yicha bir yarim darajadan ko'proqqa ko'tarilganini, bu esa me'yordan sezilarli darajada yuqori ekanligini ta'kidlab, so'nggi o'n yillik ob-havo monitoring bo'yicha insoniyat tarixidagi eng issiq havo bo'lganini kuyinib gapirdi.

— Iqlim inqirozining salbiy oqibatlarini — o'rmon yong'inlari va cho'llanish ko'laminig kuchayayotgani, muzliklarning qisqarayotgani, suv resurslari taqchilligi kuchayib borayotgani va havo sifati yomonlashayotganini hozir barchamiz his qilyapmiz, — dedi Prezident Shavkat Mirziyoyev janoblari.

"Samarqand-2025" Xalqaro sammiti doirasida o'tgan alohida sessiyalarda ham iqlim bilan bog'liq muhim masalalar muhokama qilindi. Ayniqsa, "Shahar barqarorligi va iqlim muammolari: keng ko'lami rejalashtirish va boshqaruv", "Markaziy Osiyoda iqlim o'zgarishi kontekstida suv resurslarini integratsiyalashgan boshqarish", "Markaziy Osiyo uch karra global inqirozga yuz tutmoqda", "Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish yo'llari" mavzulari atroflicha muhokamalariga sabab bo'ldi.

Darhaqiqat, osmono'par tog'larimizdagi muzliklar ichimlik suvi manbayi bo'lib, Markaziy Osiyo daryolari yillik oqimining qariyb 60 foizini ta'minlaydi. Biroq ellik yil ichida Tojikistondagi tog' muzliklarining o'ttiz foizdan ortig'i yo'qolgan va prognozlariga ko'ra, bu ko'rsatkich asr oxiriga borib 60 foizga yetishi mumkin. Bu esa jiddiy xavotirlarni keltirib chiqardi.

Sessiyada ishtirokchilar iqlim o'zgarishining ekotizimlarga ta'sirini yumshatish bo'yicha strategiyalar, yo'qolib borayotgan yashash joylarini muhofaza qilish siyosati, havo, suv va tuproq ifloslanishining ekotizimlarga salbiy ta'sirining oldini olish, tabiiy resurslarni barqaror boshqarish, qo'riqlanadigan hududlarni yaratishda mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlash, xalqaro shartnomalar, dengiz qurg'oqchiligi bilan bog'liq masalalar va boshqa muammolarni muhokama qildilar. Markaziy Osiyo iqlim o'zgarishi, ifloslanish va biologik xilma-xillikni yo'qotish xavfi ostida bo'lgan noyob ekotizimlar hududi ekanligi qayta-qayta ta'kidlandi.

Bugungi kunda suv ta'minoti uchun zarur bo'lgan muzliklarning kamayishi qishloq xo'jaligi va elektr energiyasi ishlab chiqarishga tahdid solmoqda. Xalqaro va mintaqaviy tashabbuslar, jumladan, Samarqanddagi CMS COP-14 va CITES COP-20, Dushanbedagi Muzliklar sammiti, Ashxoboddagi Iqlim konferensiyasi Markaziy Osiyoning ekologik muammolari kuchayib borayotgani, milliy va xalqaro darajada muvofiqlashtirilgan javob choralarini ko'rish fursati yetganini ko'rsatdi.

Samarqand iqlim konferensiyasi ishtirokchilari fikriga ko'ra, sayyoramizning uch o'lchovli inqirozini hal etishning asosiy strategiyasi transchegaraviy muhofaza qilinadigan hududlar va tabiatni

Hanifa SOYLU,
Sotsial-demokratlar
partiyasining
Hamburg shahri
parlamenti
deputatligiga
nomzod,
huquqshunos

Timo ULRIXS,
Berlin "Akkon"
gumanitar fanlar instituti
vitse-prezidenti, tibbiyot
fanlari doktori,
professor

NATIJALARGA QAT'IY ISHONAMIZ

Boshlanishi 1-sahifada.

O'zbekistonning olib borayotgan yoshlar siyosatini alohida ta'kidlagan bo'lar edim. Mamlakat yoshlarni qo'llab-quvvatlayotgani, nafaqat mamlakat ichida, hatto xorijda ta'lim olayotgan, mehnat faoliyati bilan shug'ullanayotgan o'zbekistonlik yoshlarni ham birlashtirib, ularning g'oyalari, fikr va tashabbuslarini o'rganib, keng imkoniyat yaratayotgani tahsinga sazovordir. Yaqinda O'zbekistonning Germaniyadagi elchixonasida bo'lib o'tgan birinchi "Vatandoshlar mintaqaviy forumi"da ishtirok etdim va davlatning yoshlarga qaratayotgan e'tiboriga guvoh bo'ldim.

Iqlimni muhofaza qilish bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biri va O'zbekiston bu borada katta ishlarni amalga oshirayotganidan xabardorman. Hukumatimiz tomonidan quyosh, shamol energiyasi kabi qayta ishlanadigan manbalarni rivojlantirish bo'yicha ulkan maqsadlar qo'yilgani va yirik loyihalarining amalga oshirilayotganini e'tirof etaman.

Mamlakatda paxta yetishtirish ham iqlim muhofazasi maqsadida kamaytirilgani, ko'lamlazorlashtirish ishlarining avj oldirilgani quvonarli hol. Bu masalalar elektr toki, tabiiy gaz narxлари o'sib borayotgan bir paytda Yevropa uchun ham juda dolzarbdir. Qayta tiklanadigan energetika turlari bo'yicha faol bo'lgan yangi sheriklar bilan hamkorlikda ishlash biz uchun muhim. Kelajak uchun atrof-muhitga zarar keltirmaydigan ijtimoiy ekologik iqtisodiyot yaratish yo'lida kuchlarimizni birgalikda safarbar qilsak, muayyan natijalarga erishishimizga qat'iy ishonamiz.

— Ayni paytda jahon maydonida hukm surayotgan siyosiy holatni inobatga oladigan bo'lsak, ikki yirik mintaqaning hamkorlikdagi sa'y-harakatlari olamshumul ahamiyat kasb etadi. Bu har ikki tomonga ham dolzarb masalalar bo'yicha bevosita muloqot olib borish hamda hamkorlik istiqbollarini mustaqil belgilash imkonini beradi. Bularning barchasi davlatlar hamjamiyati darajasida muhokama qilinishi lozim bo'lgan va mazmunan kelishib olishni talab etadigan global masalalardir. Bildirilgan tashabbuslarda O'zbekistonning yetakchilik roli biz, ya'ni sog'liqli saqlash va tibbiyot sohasidagi faol ekspertlarni quvontirdi. Chunki bu bizga O'zbekiston-Germaniya munosabatlarini yanada rivojlantirish, masalan, iqlim o'zgarishining inson salomatligiga ta'siriga oid muhim mavzularni ilgari surish, birgalikda ularning yechimini izlashga o'z hissamizni qo'shish imkoniyatini beradi.

Iqlim o'zgarishining aholiga ko'rsatayotgan ta'sirini kuzatyapmiz. Bu global muammolarni hal etish uchun o'zaro to'g'ridan to'g'ri bevosita muloqot qilishimiz lozim. Buning uchun davlatlarimiz tomonidan siyosiy jihatdan shart-sharoitlarning yaratilishi, doimiy forumlarning tashkil etilishi hamkorligimizni yanada jadallashtiradi. Bu esa ezuq maqsadlarimiz ro'yobga chiqishida bizga qanot bo'ladi.

Samarqand uchrashuvlarining yana bir ahamiyatli jihatini ta'kidlashni istardim, ya'ni "Markaziy Osiyo — Yevropa Ittifoqi" birinchi sammitida, Samarqand Xalqaro iqlim forumida ham barcha sohalarida ikki tomonlama emas, balki ko'p tomonlama hamkorlikni rivojlantirishga asosiy urg'u berildi. Shu nuqtayi nazardan ham, bu oliy darajadagi uchrashuvlarning biz uchun ahamiyati katta, bunday siyosiy kelishuvlar global muammolar va ularning yechimi ustida birgalikda izlanish uchun keng sharoit va imkoniyatlar yaratadi.

asrash bo'yicha mintaqaviy dasturlarni yaratishdan iborat. Biologik xilma-xillikni saqlash, ifloslanish darajasini pasaytirish va iqlim o'zgarishiga moslashish bo'yicha hamkorlikni kuchaytirish ekotizimlarning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlaydi, tirikchilik vositalarini himoya qiladi va iqtisodiy barqarorlikni oshiradi.

Ko'na Samarqandda uch kun davom etgan xalqaro sammit ahl-i dunyo e'tiborini o'ziga tortdi, desam, mubolag'a bo'lmaydi. "ITAR-TASS" va "RIA-Novosti" (Rossiya), "Farsnews" (Eron Islom Respublikasi), "Kursiv" va "Kazinform" (Qozog'iston), "Jumhuriyat" gazetasi (Tojikiston), TRT telekanali (Turkiya), BBC (Buyuk Britaniya) va bir qator eng nufuzli axborot agentliklar muxbirlari jarayonni muntazam yoritib bordilar.

Bundan tashqari, jurnalistlar uchun alohida matbuot anjumanlari tashkil etilib, sammitga doxil barcha ma'lumotlar to'laigicha taqdim etildi.

Mirasror AHROROV,
Tojikiston Respublikasi
"Jumhuriyat" gazetasi
muxbiri

INNOVATSION YONDASHUV ZARURATI

Boshlanishi 1-sahifada..

Tadqiqotimda mehnat resurslarini boshqarishga doir eng zamonaviy strategiyalar tahlili, inson resurslariga nisbatan gumanistik yondashuv muhim oʻrin tutadi. Negaki, global-lashuv va keskin raqobat sharoitida aynan shu yondashuv raqobat-bardosh korxonalarning shakllanishiga va har bir xodimning oʻz qadrini his qilishiga imkon beradi.

Bu borada Koreya xalqaro hamkorlik agentligi (KOICA) va “Oʻz-kimyosanoat” AJning xalqaro dasturlarida qatnashganim xorijiy tajribani oʻrganish va uni milliy amaliyotga moslashtirishga yordam berdi. Mehnat resurslarini boshqarishda yangi standartlarni shakllantirish hamda strategik, taktik va operativ mexanizmlarni yagona boshqaruv tizimiga integratsiya qilish tadqiqotimning asosiy maqsadlaridan biridir.

– Demak, tadqiqotlaringiz mehnat salohiyatini innovatsion boshqichga olib chiqishga yoʻnaltirilgan. Bu siz uchun qanchalik muhim?

– Juda muhim. Chunki zamonaviy iqtisodiyotda innovatsiyalar oʻsishning asosiy omili hisoblanadi. Biroq mehnat resurslari samarali boshqarilmasa, eng ilgʻor texnologiyalar ham amaliyotda samara bermay, faqat gʻoyalar darajasida qolib ketaveradi. Aynan shuning uchun ham inson resurslarini moslashtirish, ish unumdorligini oshirish va ularni iqtisodiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchiga aylantirish borasida izlanishlar olib boraman. Bu strategik ahamiyatga ega tarmoqlar kimyo sanoati uchun ayniqsa ahamiyatli.

– Nega aynan kimyo sanoati uchun?

– Chunki kimyo sanoati nafaqat mustaqil tarmoq sifatida, balki boshqa koʻplab sanoat sohalari uchun ham asosiy xomashyo va texnologiyalar manbayi sanaladi. U sanoatlashuv jarayonlarini tezlashtiradi, eksport salohiyatini oshiradi, yangi ish oʻrinlari yaratilishiga sabab boʻladi va eng muhimi, ilm-fan rivojiga turtki beradi.

Kimyo sanoati YAIMga qoʻshayotgan hisssasi orqali mamlakat iqtisodiy oʻsishida muhim rol oʻynaydi. Ushbu soha doirasida ishlab chiqarilgan mahsulotlar ham ichki, ham tashqi bozorda talabgir.

Bundan tashqari, kimyo sanoati boshqa tarmoqlarga asos, yaʼni, qishloq xoʻjaligi, farmatsevtika, yengil sanoat, qurilish, neft-gaz, oziq-ovqat va boshqa minglab tarmoqlar

uchun muhim xomashyo manbayi. U hamisha innovatsiya va ilmiy tadqiqotlar bilan chambarchas bogʻliq boʻlib kelgan. Kimyo fanining ilmiy kashfiyotlari orqali yangi materiallar, ekologik toza texnologiyalar, samarali energiya manbalari yaratiladi. Bu esa umumiy taraqqiyotni ragʻbatlantiradi.

Qolaversa, kimyo sanoati rivoji ekologik muammolarga yechim topishda eng maqbul variantlarni taklif etishi mumkin. Kimyo sanoati

zamonaviy filtrlash, chiqindilarni qayta ishlash, biodegradatsiya texnologiyalari yordamida ekologik barqarorlikni taʼminlashda muhim oʻrin tutadi.

Hozir bu yoʻnalish yurtimizda eng tez rivojlanayotgan sohalardan biri boʻlib, uni modernizatsiya qilish va yangi texnologiyalarni joriy etish uchun ulkan imkoniyatlar bor. Biroq sohada kadrlar boshqaruvida qator taqchillik hamda malakali mutaxassislar yetishmasligi kuzatiladi. Bu ahvolda barqaror oʻsish haqida faqat orzu qilish mumkin. Shuning uchun mehnat resurslarini takomillashtirish dolzarb vazifa hisoblanadi va men buni tadqiqotimning asosiy maqsadi sifatida belgilab olganman.

– Kimyo sanoatini samarali boshqarish nima uchun bu darajada muhim? Nazarimizda, bu sohadagi ishlar bir maromda ketayotgandek...

– Bu soha xavf darajasi yuqori va murakkab texnologiyalarga asoslangan. Qolaversa, koʻp sarmoya talab etadigan soha. Tavakkal qoʻyilgan birgina qadam yoki boshqaruvdagi kichik bir xato ulkan vayronagarchiliklarga yoxud mislsiz zararlariga olib kelishi mumkin. Uning samarali boshqaruvi xavfsizlik, inson salomatligi va atrof-muhitni muhofaza qilish uchun ham shart.

Shu bilan birga, ishlab chiqarish jarayonlarida qatʼiy nazorat, mahsulot sifatini taʼminlash va xalqaro standartlarga moslashish eksport imkoniyatlarini kengaytiradi. Investitorlar ana shunday tizimlashgan sohalarga ishonishadi va koʻproq sarmoya kiritishga moyil boʻlishadi.

– Ilmiy tadqiqotlaringiz qachondan boshlangan?

– Oliy taʼlimni tamomlagandan soʻng xalqaro iqtisodiyot va tadbirkorlik fanlaridan dars berishni boshladim. Bu esa menga ilmiy izlanishlarga jiddiy kirishish imkonini yaratdi. Koʻp oʻtmay, kimyo sohasidagi mehnat resurslari masalasi menda katta qiziqish uygʻotdi.

– Izlanishlar jarayonida qanday xulosalarga keldingiz?

– Bizda kimyo sanoati rivojlanishi uchun katta imkoniyatlar bor. Fosforit, kaliy tuzlari, oltingugurt, gaz va neft kabi kimyo sanoati uchun muhim xomashyolar bisyor. Organik kimyoviy moddalar ishlab chiqarishda asosiy manba boʻlgan tabiiy gazga ham, boshqa tabiiy resurslar zaxirasiga ham egamiz. Bundan tashqari, strategik joylashuvimiz qoʻshni davlatlar va yirik bozorlarga chiqish imkonini beradi.

Qishloq xoʻjaligi, qurilish va yengil sanoat uchun mahsulotlar ishlab chiqarish esa eksportni rivojlantiradi.

lovchi oliy oʻquv yurtlarimiz bor. Ilmiy-tadqiqot institutlari sabab ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasi rivojlanmoqda. Davlat tomonidan kimyo sanoatini rivojlantirishga oid strategiyalar ishlab chiqilgan. Xorijiy va mahalliy sarmoyalar jalb qilinib, “Uzbekistan GTL”, “Navoiyazot” singari yangi korxonalar ochilyapti. Bu investitsiya va davlat qoʻllab-quvvatlovidan darak.

Biroq kadrlar rivojining aniq tizimisz haqiqiy innovatsion iqtisodiyotni qurish mushkul, ayniqsa, kimyo sohasida. Avtomatizatsiya va raqamli texnologiyalar yangi malakalarni talab qiladi. Biznes, taʼlim va mutaxassislarni qayta tayyorlashga katta eʼtibor qaratish zarur. Ilm-fan va ishlab chiqarish oʻrtasidagi integratsiya esa juda muhim.

– Oʻzbekistonda mehnat resurslarini rivojlantirishda qanday muammolar bor deb hisoblaysiz?

– Eng asosiy muammo – mehnat bozori va taʼlim tizimi oʻrtasidagi nomuvofiqlik. Bitiruvchilar koʻp holda mehnat bozorining real ehtiyojlariga toʻliq mos kelmaydi. Ayrim sohalarda mutaxassislar keragidan koʻp, ayrimlarida esa (IT, muhandislik, qurilish, agrar va boshqa) malakali kadrlar tanqis.

Zamonaviy iqtisodiyot raqamli salohiyat talab qiladi, ammo aholining katta qismi bu borada koʻnikmaga ega emas. Ayniqsa, katta yoshdagi kishilar. Bugun sunʼiy intellekt va avtomatizatsiya mehnat bozorini tubdan oʻzgartirmoqda. Bizda esa kadrlarning texnologik oʻzgarishlarga moslashuvi sust. Taʼlim tizimi koʻp hollarda biznes ehtiyojlaridan orqada qolgan. Yana bir muammo shuki, innovatsion sohalarda yuqori malakali mutaxassislar yetishmaydi.

– Bu muammolarni qanday hal qilish mumkin?

– Eng avvalo, taʼlim tizimi va bozor ehtiyojlari oʻrtasida uygʻunlikka erishish kerak. Universitetlar, ishlab chiqaruvchilar va davlat organlari oʻrtasida samarali hamkorlikni taʼminlash – mehnat resurslarini rivojlantirishda asosiy omil shu.

Oʻquv dasturlarini bozor talabiga moslashtirib, STEM – fan, texnologiya, muhandislik, matematika sohalariga eʼtiborni kuchaytirish, oʻqituvchilar malakasini oshirish, kasb-hunar taʼlimiga investitsiyalar kiritish va amaliy mashgʻulotlar orqali tajriba berish juda muhim. “Dual education” kabi modellar bu yoʻlda yaxshi samara beradi.

Shuningdek, universitetlar qoshida ilmiy-texnik startaplار, raqamli texnologiyalarni joriy etish, elektron mehnat bozori infratuzilmasini rivojlantirish va davlat tomonidan innovatsiyalarni qoʻllab-quvvatlash muhim choralar sirasiga kiradi.

Yangi Oʻzbekistonda bu yoʻnalishdagi islohotlar ijobiy harakatlardan darak bermoqda: yosh mutaxassislar shakllanmoqda, startaplار uchun grant va subsidiyalар ajratilyapti; texnoparklar tashkil etilyapti; investorlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratilyapti. Bularning barchasi mehnat resurslarini zamonaviylashtirish, raqamlashtirish va innovatsion siyosatni uygʻun ravishda amalga oshirishga xizmat qiladi.

– Mazmunli suhbat uchun rahmat!

– Suhbat oʻzim uchun ham foydali boʻldi. Eʼtiboringizdan minnatdorman!

Abdulhamid MUXTOROV suhbatlashdi.

ONAJONIM - TABIAT

KARVON YOʻLIDAGI “JAYRON”

yoxud sayyohlarga bagʻrini ochayotgan parvarishxona

YOʻL KOʻRSATUVCHI MAYOQ

Buyuk Ipak yoʻli karvonlari qadimda Xitoydan Yevropaga Buxoro orqali oʻtgan. Biz bugun hikoya qilmoqchi boʻlgan “Jayron” parvarishxonasi hududi ham ana shu yoʻl yoqasida. Bu yerdan XIII–XV asrlarga oid koʻplab sopol idishlar topilgani ushbu manzil uzoq yillar davomida Gʻarb va Sharq oʻrtasida madaniy koʻpriklar vazifasini oʻtaganidan dalolat beradi. Parvarishxonadan 20 kilometr uzoqlikda qadimiy sardoba saqlanib qolgan. Usti gumbazli bu hovuz yomgʻir, qor suvlarini uzoq muddat toza saqlagan. Bu tarixiy inshoot oʻz vaqtida yoʻl koʻrsatuvchi mayoq vazifasini ham oʻtagan. Karvonlar oʻz yoʻnalishini ana shu sardobalar orqali aniqlab olishgani tarixiy manbalardan maʼlum.

“QIZIL KITOB” VA “JAYRON”

Oʻrta Osiyoning eng katta uchta choʻlidan biri Qizilqumdir. U Amudaryo va Sirdaryo oraliqʻida joylashgan boʻlib, katta qismini yarim sobit qumlardan hosil boʻlgan oʻrkachlar egallagan. Uning eng baland nuqtalari – Boʻkantogʻ va Qujuqtogʻ. Shoʻrxok botqoq va pasttekisliklardan iborat eng chuqur nuqtalari esa Oyoqogʻitma, Mingbuloq sanaladi. Ushbu choʻl Oʻzbekistonning katta hududini egallaganiga qaramay, uning maʼlum bir qismidagina “Qizilqum” qoʻriqxonasi va Buxoro ixtisoslashtirilgan “Jayron” parvarishxonasi tashkil etilgan.

Parvarishxona hududi – Qizilqum choʻlining janubigʻarbiy qismi, Qarnobchoʻi massivi, Buxoro shahridan 42 kilometr uzoqlikdagi, Kogon va Qorovulbozor tumanlari orasidagi “A-380” avtomagistrali boʻylab joylashgan. Hududining umumiy maydoni 16 ming 522 gektar.

XX asrning 60-yillariga kelib, hayvonlarning ayrim turlari butunlay yoʻqolib ketish xavfi ostida qoldi. Kamyob hayvon turlarini saqlab qolish, qoʻriqlash masalalari insoniyatni Tabiatni muhofaza qilish xalqaro ittifoqini tuzishga undadi. Ushbu tashkilot Jahon tabiatni muhofaza qilish strategiyasini ishlab chiqdi va hayvonlarning noyob turlarini bir necha yoʻnalishda saqlash masalasini oʻrtaga tashladi. Oʻshanda taklif qilingan usullardan biri sunʼiy koʻpaytirish edi.

70-yillarda koʻplab davlatlarda yangi ekologik qonunlar qabul qilindi, “Qizil kitob”lar paydo boʻldi va hayvonlar parvarishlanadigan maxsus parvarishxonalar yaratildi.

NOYOB TURLARNI KOʻPAYTIRISH VA BIOLOGIK XILMA-XILLIKNI SAQLASH

Ixtisoslashtirilgan parvarishxonaning asosiy maqsadi noyob turlarni koʻpaytirish, ularning biologiyasini oʻrganish, biologik xilma-xillikni saqlash va ekologik taʼlimni rivojlantirish hisoblanadi.

– Kamyob va yoʻqolib ketish xavfi ostida turgan hayvon turlarining genetik fondini saqlab qolishga jiddiy eʼtibor qaratmoqdami, – deydi ushbu maskanda ilmiy ishlar boʻyicha rahbar oʻrinbosari lavozimida faoliyat koʻrsatayotgan Dilshod Tursunov. – Nasldor zotlarni ilmiy asosda yaratish, hayvonlarni yarim tutqunlik sharoitida oʻrinish, biologik xilma-xillikni saqlash va ekologik taʼlimni rivojlantirish hisoblanadi.

– Kamyob va yoʻqolib ketish xavfi ostida turgan hayvon turlarining genetik fondini saqlab qolishga jiddiy eʼtibor qaratmoqdami, – deydi ushbu maskanda ilmiy ishlar boʻyicha rahbar oʻrinbosari lavozimida faoliyat koʻrsatayotgan Dilshod Tursunov. – Nasldor zotlarni ilmiy asosda yaratish, hayvonlarni yarim tutqunlik sharoitida oʻrinish, biologik xilma-xillikni saqlash va ekologik taʼlimni rivojlantirish hisoblanadi.

– Kamyob va yoʻqolib ketish xavfi ostida turgan hayvon turlarining genetik fondini saqlab qolishga jiddiy eʼtibor qaratmoqdami, – deydi ushbu maskanda ilmiy ishlar boʻyicha rahbar oʻrinbosari lavozimida faoliyat koʻrsatayotgan Dilshod Tursunov. – Nasldor zotlarni ilmiy asosda yaratish, hayvonlarni yarim tutqunlik sharoitida oʻrinish, biologik xilma-xillikni saqlash va ekologik taʼlimni rivojlantirish hisoblanadi.

700 GA YAQIN TOSHBAQANING TAQDIRI

Saksovullar qalqon koʻtargan jangchilarni eslatadi. Ular choʻl hududi uchun koni foyda. Qum koʻchishi xavfini ham bartaraf etadi. Jonivorlarni ozuqa bilan taʼminlaydi, jazirama issiqda ularning joniga ora kiradi.

Bu yerda parvarishlanayotgan hayvonlarning asosiy qismi yarim tutqunlik sharoitida koʻpaytiriladi. Yaqinda parvarishxonaga ikki bosh Afrika tuyaqushi olib kelinib, maxsus volyerga joylashtirildi. Natijada sayyohlarni

tuyaqushlar hayoti bilan yaqindan tanishtirish imkoniyati paydo boʻldi.

Oʻrta Osiyo choʻl toshbaqasi esa tobora kamayib borayotgan endemik tur hisoblanadi. “Qizil kitob”ga kiritilgan mazkur tur Buxoro ixtisoslashtirilgan “Jayron” parvarishxonasida muhofaza ostiga olingan. Kunlar isiy boshlasa, toshbaqalar qishki uyqudan uygʻonib, faol yashash tarziga oʻtadi.

2021-yilning may oyida Qashqadaryo viloyati hududida tabiiy muhitdan noqonuniy yigʻib olingan 700 ga yaqin toshbaqa qonunbuzarlardan olib qoʻyilgan edi. Toshbaqalar xavfsiz saqlanishi va koʻpayishi uchun Buxoro ixtisoslashtirilgan “Jayron” parvarishxonasiga tegishli 5145 gektardan iborat yopiq hududga qoʻyib yuborilgan. Ular ayni paytda tabiat qoʻynida boshqa turlar qatori emin-erkin koʻpaymoqda.

XALQARO HAMKORLIK ISTIQBOLLARI

“Jayron” parvarishxonasi hududida yashaydigan umurtqali hayvonlarning ellikka yaqin turi va umurtqasiz jonivorlarning olti turi Oʻzbekiston Respublikasi “Qizil kitobi” va Xalqaro “Qizil roʻyxat”ga kiritilgan. Asosiy hududda jayron, qulon va prjeval otidan tashqari, kaltakesak, boʻzechkemar, ilonlarning bir necha turi, choʻl toshbaqasi, tulki, toʻqay hamda qamish mushugi va boshqa hayvonlar koʻpaytiriladi. Bu yerda 250 dan ortiq qush turini kuzatish mumkin. Ularning 35 turi noyob va Oʻzbekiston “Qizil kitobi”ga hamda xalqaro “Qizil kitob”ga kiritilgan. Parvarishxonada katta qarqara, saqoqush, oʻrdaklarning bir necha oʻn turi, qora tasqara, choʻl burgutini ham uchratish mumkin.

Hududda sutemizuvchilarning 36 turi qayd etilgan. Bu Oʻzbekistonda uchraydigan sutemizuvchilar umumiy xilma-xilligining 33 foizini tashkil qiladi.

Shuningdek, ushbu manzilda saksovolzorlar, toʻqaylar, tuzli botqoq va taqir yerlarda unuvchi oʻsimlik navlarini ham koʻrish mumkin. Parvarishxonada 46 oila, 182 turkumga mansub, 267 turdagi oʻsimliklar oʻsadi. “Jayron” florasida tarkibida Oʻzbekiston Respublikasi “Qizil kitobi”ga kiritilgan vvedenskiy oligoxetasi, sugʻd karragi, jovqosin lola turlari uchraydi.

Buxorodagi Jayron koʻpaytirish parvarishxonasi dunyoda ushbu turni koʻpaytirishga ixtisoslashgan yagona markaz hisoblanadi. Mazkur parvarishxona bilan Rossiya, Fransiya, AQSH, Germaniya singari davlatlarning yetakchi ilmiy-tadqiqot institutlari oʻrtasida hamkorlik yoʻlga qoʻyilgan. “Jayron”da olib borilgan ilmiy-tadqiqot ishlarining aksariyati jahon amaliyotida kuzatilmagan.

Bugungi kunda ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish hamda biologik xilma-xillikni saqlashga katta hissa qoʻshayotgan “Jayron”da ilmiy-amaliy tadqiqotlar barqaror rivojlanmoqda.

Orol dengizi mintaqasidagi ekologik vaziyatning oʻzgarishini hisobga olib, choʻl biosenozlarining tuzilishini tiklash dasturlari ishlab chiqilmoqda va choʻllanishga qarshi kurashning oʻziga xos usullari taklif qilinmoqda. Chunki Oʻzbekistonda bioxilmaxillikni saqlash va yovvoyi hayvonlar populyatsiyasining barqaror holatini taʼminlash sohasidagi oʻzgarishlar juda muhimdir.

Obid QOʻLDOSH

“Yoki ilimli boʻl, yoki ilmga tayanib ish tutadigan boʻl, loaqal ilmni tinglab eshitadigan boʻl, biroq toʻrtinchisi boʻlma, chunki kasodga uchrab halok boʻlasan.”

Mahmud ZAMAHSHARIY

“

ADAB YOTLARDAN ADABIYOT QUTQARADI

Suhbatdoshimiz – Alisher Navoiy nomidagi Davlat adabiyot muzeyi direktori, filologiya fanlari doktori, professor Jabbor ESHONQUL

Boshlanishi 1-sahifada.

va tafakkurini yuksaltirishga xizmat qilishi bilan ham qimmatlidir.

– **Folklorshunos olim sifatida sohaning yutuqlari, kamchiliklari va siz xalqimiz chuqur-roq bilishi kerak deb hisoblaydigan jihatlar xususida ham to'xtalsangiz.**

– So'nggi yillarda mamlakatimizda madaniyatga, folklor san'atiga juda katta e'tibor berilyapti. Xalqaro baxshichilik festivali Termizda, Nukus va Sirdaryoda bo'lib o'tdi. Bu soha rivoji uchun ham, baxshilarimiz uchun ham juda katta voqe'lik bo'ldi. Chunki bu yerga kelayotgan ijrochi – baxshi, oqin, jirovlar turli millat, elatga xos madaniyat, san'at, ijro usuli va repertuarlari bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'lishyapti.

Sir emas, baxshichilikka qiziqish ko'pgina o'lkalarda hamingqadar. Shu bois ham ular buni jonli holatda tasavvur qila olmaydi. Yurtimizga kelib, dostonlarni jonli eshitish imkoni ular uchun katta yangilik hisoblanadi. Bir paytlar amerikalik olimlar Melman Perri va Albert Lord Yevropaga kelib, so'nib borayotgan baxshi ijrosi bilan tanishib, juda katta kashfiyot qilishgan. Ular Gomerning shoir, ya'ni individual ijodkor emas, xalq dostonlari ijrochisi, baxshi bo'lganini fanda isbotlab berishgan. Keyingi muhim qadam – jonli ijroga xos bo'lgan epik formula, ya'ni dostonlarda takrorlanib keluvchi misralar nazariyasiga asos solishgani bo'ldi. Ingliz olimlari ushbu tadqiqolari orqali butun dunyoda dovruq qozonishdi. Lordning "Baxshi" kitobi esa shov-shuv bo'lib ketdi...

Xalqaro baxshichilik festivali arafasida "Alpomish" dostonining bir necha variantini O'zbekiston xalq baxshilari Abdunazar Poyonov, Qahhor Rahimov, Boyqo'chqor Ahmedov, Shodmon Egamberdiyev ijrosida yozib oldik. Qolaversa, "O'zbek xalq ijodiy yodgorliklari" nashr qilinayapti. Bugungi kungacha qirqta jildi bosmadan chiqdi. Birinchi navbatda, qadimdan jonli ijroda kuylab kelinayotgan doston namunalari, ertak, xalq qo'shiqlari, maqol-matal, afsona, rivoyatlar ulardan joy oldi. Bu esa o'zbek xalq og'zaki ijodi nihoyatda boy va rang-barang ekanidan dalolat.

Shu o'rinda ta'kidlash joiz, bugungi kunda xalqaro YUNESKO tashkiloti insoniyatning nomadaniy va madaniy merosiga alohida urg'u beryapti. Ular merosni katta besh guruhga bo'lib o'rganishadi. Dostonlar ana shu beshtalikning birinchisiga kiradi. Chunki doston ijrochiligi yer yuzining hamma joyida ham bizdagidek tabiiy holda saqlanib qolmagan. Shu tufayli dostonlarimizga dunyo olimlari yuksak qiziqish bildirib, ularni o'z tillariga tarjima qilishyapti. Birgina "Alpomish"ning o'zi yapon, koreys, turk va boshqa tillarda, shuningdek, Amerika, Germaniya va Rossiyada nashr qilindi. Germaniyada Karl Rayxl ismli professor olim bor. U dunyoga turkiy xalqlar eposi tadqiqotchisi sifatida tanilgan. Olimning ham o'rganayotgan mavzusi aynan o'zbek dostonlari va baxshi ijrochiligi sanaladi.

– **Shuncha sharoit mavjudligiga qaramay, bu noyob merosni nafaqat yoshlar, balki kattalar ham yetarli darajada o'rganmayotgandek...**

– Muammo shunda. Ilk navbatda baxshilarimizdan kuylayotgan dostonlarini jonli ijroda ko'proq yozib olishimiz zarur. Afsuski, bu jarayon sust. E'tibor qaratishimiz kerak bo'lgan ikkinchi masala, ilmiy tadqiqotlarni keng olib borish, kuchaytirishdir.

Folklor – o'zak, ildiz. Adabiyot shu ildizdan suv ichadi. Ana shunday buyuk merosni xalqaro miqyosda bor bo'yicha ko'rsatish, yanada ko'proq targ'ib qilish ehtiyoji mavjud. Xabaringiz bor, mamlakatimiz rahbari Bishkekda bo'lib o'tgan Turkiy davlatlar tashkiloti davlat rahbarlari sammitida tarixiy ahamiyatga ega muhim taklifni, ya'ni tashkilotga a'zo davlatlar tilida turkiy ellarning folklor namunalarini ko'p jildda nashr etish fikrini o'rtaga tashladi. Buni nafaqat o'zbek, balki turkiy xalqlar folkloriga bo'lgan ulkan e'tibor, e'tirof deb aytishimiz mumkin. Chunki turkiy ellar folklor namunalari shu paytgacha yaxlit nashr etilmagan. Ushbu ezgu tashabbus turkiy ellarning tili, tarixi, madaniyati va badiiy so'z san'ati namunalarining ildizi bir ekanini urg'ulaydi. O'ylaymanki, bu turkiy xalqlar tarixidagi juda katta voqe'lik bo'ladi.

– **Mana shunday ulkan voqeliklarda bugun Siz rahbarlik qilayotgan muzey faoliyati, hissasi qanday? Shular haqida ham fikrlashsak...**

– Fanlar akademiyasi tizimida uchta muzey bor: Alisher Navoiy nomidagi Davlat adabiyot muzeyi, O'zbekiston tarixi davlat muzeyi, Temuriylar tarixi davlat muzeyi.

Eslayman, Fanlar akademiyasidagi ko'pgina ilmiy muassasalar, jumladan, bizning

muzey ham tarqatilib, oliy ta'lim muassasalariga qo'shib yuborilgandi. Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev sa'y-harakatlari bilan Fanlar akademiyasi butunlay boshqatdan tashkil etildi, ta'bir joiz bo'lsa, yangi hayotini boshladi.

Davlat adabiyot muzeyi boshqa muzeylardan farqli, bir paytning o'zida ham muzey, ham ilmiy muassasa sifatida faoliyat yuritadi. Bu yerda nodir qo'lyozma va toshbosmalar bo'limimiz

hay'atida xorijlik ko'plab taniqli olimlar bor. Unda tilshunoslik, folklorshunoslik, adabiyotshunoslik, matnshunoslik va dunyo adabiyotiga doir dolzarb mavzudagi maqolalar berib boriladi.

Bu yil muzeyimizning yangi binosi tamomila zamonaviy shaklda, xorij arxitektorlari loyihasi asosida qad rostlayapti. Muzeyning yangi ko'rinishda dunyo nazarida turadigan madaniy muassasalardan biriga aylanishiga ishonaman.

– **Yuqorida adabiyotni millat ruhini tarbiyalovchi fan, dedingiz. Shoir "Nadir holing bu fandan tashqarida", deganidek ba'zan yon-verimizda milliy qadriyatlar, urf-odatlarimizga bepisand kishilarni uchratamiz. Ularni bu fan ichkarisiga olib kirishda nimalar qilmoq kerak?**

– Birinchi qiladigan ishimiz ularni, ayniqsa farzandlarimizni ijtimoiy tarmoqlardan uzoqroq tutish lozim. Ilgari har bir xonadonning o'z tartib-qoidalari, o'ziga yarasha tutumlari bo'lardi. Yoshlar mana shu odatlar, milliy qadriyatlar ruhida tarbiya topardi. Deylik, dasturxon boshida o'tirganda, kattalarning kichikka, kichiklarning kattalarga munosabati barchasi tarbiyaga, ibratga yo'naltirilgan. Bu endi shunchaki pand-nasihat emas, tarbiyani so'z, adabiyot kuchi bilan olib borish edi, desak yangilish bo'lmaydi.

Hozirda faqat bizda emas, butun dunyoda ma'naviyatga xurujlar ortib bormoqdaki, aksariyati ijtimoiy tarmoq qo'li bilan amalga oshirilyapti. Bu ko'rinmas og'u ta'sirida axloqan aynishlar avj olaypti. Ayni darddan xalos bo'lishning birdan bir yo'li adabiyot, milliy an'analaridir.

Onalarimiz aytgan alla, baxshilarimiz kuylagan doston, oilada kattalar ovoz chiqarib o'qib bergan kitoblar – barchasi tarbiya. Hozir alla aytiylayptimi? Unutib qo'ydik. Kimdir baland ohangda kitob o'qib beryaptimi? Eslolmaymiz. Aslida, millat ruhini tarbiyalashning zimmamizda turgan bir qirasi mana shular. Taassufki, biz bugun bolalar qo'liga kitob emas, telefon berishni ma'qul ko'ramiz. Oqibatda ular tarbiyasida nuqsonlar yaralmoqda. Farzandlar tarbiyachisi biz emas, ijtimoiy tarmoqlar bo'lib qolaypti.

Shaxsan menga taskin, quvonch beradigani – bugun yurtimizda kitobxonlikka katta e'tibor qaratilayotir. Bunday sa'y-harakatlar biz kutgan hosilni berishini istasak, farzandlarimiz tarbiyasida mas'ullikni tarmoqlardan o'z qo'limizga olishimiz shart. Siz o'qisangiz, farzandingiz ham kitobga talpinadi. Bordi-yu telefon bilan mashg'ul ekansiz, bola ham sizdan o'tib qayga borardi? O'zimiz o'nak bo'laylik. Qisqasi, ta'lim-tarbiya avvali oilada. Shunday ekan, o'zimiz barobarida oilani adabiyotga, kitobga yaqinlatishimiz kerak. Zotan, adabiyotgina jamiyatni adab yotlardan tozalaydi, poklaydi, qutqaradi.

– **Jabbor aka, foydali va samimiy suhbat uchun Sizga minnatdorlik bildiramiz.**

Zarnigor IBROHIMOVA suhbatlashdi.

MULOHAZA

Ro'zayi ramazon kunlarida oynayi jahon (ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar) saxovat tadbirlari targ'iboti bilan to'lib toshdi. Xalqimizda qadimdan Navro'z va boshqa bayramlarda, ayniqsa, ro'za oyida ehtiyojmand oilalar holidan xabar olish, fitr va zakotlarini kamdaramad oilalarga berish an'anasi mavjud. So'nggi yillarda bu an'ana davlat siyosati o'laroq tizimli tashkil qilinadigan tadbirlarga aylandi. Prezidentimiz tashabbusi bilan tashkil qilingan "Temir daftar" va boshqa shunga o'xshagan ro'yxatlardagi oilalarga muntazam moddiy yordam berayotgan tashqari tadbirkorlar va sarmoyador insonlar tomonidan xayr-u saxovatlar ulashilayotir.

Bu yaxshi an'ana – yaxshi amal. Ammo...

Ramazon kunlarida "Temir daftar"-da turadigan, boquvchisini yo'qotgan xonadonga mahalla imomi boshliq mas'ullar bir qop un, yog', qand-qurs keltirishganida guvoh sifatida biz qo'shnilarni chaqirishdi. O'sha berilmish ne'matlar solingan qutini oilaning qizi yoniga qo'yib, biz guvohlarni ham safga tizib suratga olishgani g'lat ish bo'ldi. Ajablanganimni ko'rib, mas'ullardan biri "Hokimlikka ma'lumot sifatida fotosurat yuborishimiz kerak", dedi...

Oynayi jahonda shunga o'xshash tadbirdan olingan lavhaga ko'zim tushdi. Nogironlik aravachisida o'tirgan o'rta

yashar kishi homiylar keltirgan bir qop un va boshqa yeguliklar yonida xomush qiyofada o'tiribdi. Yonida qizalog'i kelganlar va ularning videoga olishlariga qiziqib qarayapti...

Mayli, xayr-u saxovat qilinibdi, falon narsalar berilibdi, ammo shuni tasviga olib, butun yurtga ko'z-ko'z qilish shartmi? Yana so'zamol muxbir "Kambag'al, nogiron kishi holidan xabar olindi, falon narsalar berildi. Fuqaroning bu e'tibordan boshi ko'kka yetdi, minnatdorlik bildirishga tili ojiz..." kabi ko'tarinki so'zlarni to'tiqushdek "say-rayapti".

"E, birodar, taqdir taqozosi bilan nogironlik aravachasiga mixlanib qolgan bandani shu ahvolda ko'rsatish shartmi? Ertaga tanishlari, qo'ni-qo'shnilari oldida xijolat tortmaydimi, uyatdan boshi egil-maydimi?" deydigan odam yo'q.

Shunga o'xshagan tadbirlarni mahalliy hokimliklarning rasmiy saytlari ham go'yo "olamshumul voqea" tarzida yoritishlarini aytin!

...Amakimizning nevarasi turmushidan ayirilib, ona uyiga qaytib keldi va "ona qorniga sig'gan" og'aynilari uni ota uyiga sig'ishtirmadi. Otasidan meros

qolgan yer maydonida o'zi va bolalariga boshpana tiklay desa... qani mablag'? El-elat, yaqinlarining moddiy yordamlari bolalarining qorni va ust-boshidan ortmasa...

Shu orada kimdir uysiz ayolga imorat qurib berayotganidan xabar topdim. Borsam, haqiqatda allaqachon uyning beton poydevori tiklanib, devor urishga kirishilgan. Bu ishlar boshida kim turibdi, deb qiziqdim va bildimki, vodiylilik bir tadbirkor savob uchun qurib berayotgan ekan. O'sha tadbirkorning telefon raqamini topib bog'landim va bu savob amalini matbuotda yoritishni rejalaganimni aytdim. Shunda u tadbirkor rad qildi: "Aka, shartmas. Falon ish qildim desam minnat bo'ladi. Hammasini Xudo ko'rib turibdi-kul!"

Uch oyda o'sha tadbirkor besh xonali imoratni tiklab, tomiga tunuka qoplatib, ichlarini ta'mirlatdi – amakimning nevarasi go'yo tush ko'rganday yap-yangi uyga ko'chib o'tdi. Endilikda har taomlanganida o'sha insonni duo qiladi. Qizig'i, o'sha inson ism-sharifini ungayam aytmad.

O'zim guvohman: o'tgan asrning to'q-soninchi yili bir hamkasbimiz Yoshlar

ittifoqi mukofotiga sohib bo'ldi. Mukofotni markazdan kelganlar Xiva tumanidagi katta saroyda tantanali ravishda topshirdilar. Hamkasbimiz ko'ksiga laureatlik nishoni taqilgach, xatjildida berilgan mukofot pulini oldi-yu, zalning birinchi qatorida o'tirgan Xiva bolalar uyi direktori Vera Pakni chorlab, uning qo'lga tutqazdi. Zal gulduros qarsaklardan larzaga keldi. O'sha vaqtda bu pulga bundayroq bir yengil mashina berardi.

Eng e'tiborlisi, tantanadan so'ng yozilgan dasturxonda choy ichayotganimizda o'sha hamkasbimiz qat'iy tayinladi: "Mukofot pulini yetim bolalarga berganimni hech kim maqolasiga qo'sh-masin. Iltimos".

Oradan o'ttiz olti yil o'tibgina o'sha voqeani qalamga oldim. Sababi...

Qo'fqozning Qorachoy atalmish qadimdan turkiy birodarlarimiz yashab keladigan avtonom respublikasida bir muddat ishlab qaytgan jivanim e'tibori holatni aytib berdi: "Ro'za oyida biz ijara-da turgan xonadon darvozasi oldida har kuni ertalab turli oziq-ovqatlar solingan yelim xaltachalar turgan bo'ladi. Surishtirsak, shu yerlik odamlar muqaddas oyda biz musofirlarga shu taxlit saxovat

ko'rsatishar ekan. Bu hol deyarli har kuni takrorlanadi. Kimlardir tunda keltirgan oziq-ovqatlar ijarada yashaydigan to'rt kishiga ko'plik qiladi. Yaqin-atrofdagi ijarada turgan hamyurtlarimizga ulashay desak... ular ham iste'moldan ortganini nima qilishlarini bilmay boshlari qotgan bo'lib chiqadi. Nima qilaylik, ortiqcha oziq-ovqatni toza holida savdo do'konlarga topshirib, tushgan pullarni o'zimiz bilgan – elatimizdagi kamdaramad oilalarga jo'natdik".

Bu yerda izoh ortiqcha. Faqat begona birovlarining pinhona saxovati eldoshlarimizni ham shu ishga undaganini eslatish kifoya.

Yaqinda ijtimoiy tarmoqda bir blogger ketma-ket hokimlikdan norozi bo'lib chiqishlar qildi. Nima emish, u yetim-yesir, beva-bechoralar, ehtiyojmand oilalarga muntazam moddiy yordam aksiyalari uyushtirarmish-u, ushbu tadbirlar haqidagi yoyinlarni hokimlik rasmiy sayti o'z sahifasiga qo'yishni rad qilibdi. "Qo'li ochiq, saxovatlil blogger"ning ezgu ishlari hokimlikka yoqmayotgan emish, go'yo u bu borada ularga raqobatchimish. Uning chiqishlaridan alamzadalik va kibr ufurib turibdi.

Tagini surishtirsa, o'sha blogger bu saxovat ishlarini o'z cho'ntagidan qilayotgani yo'q. Blogida "Kambag'allarga yordam qo'lini cho'zaylik!" degan shior ostida aksiyalar uyushtirib, pul to'plab, shundan bir qismini tarqatmoqda, xolos. Qolaversa...

Bu birodarimiz "O'ng qo'ling berganni chap qo'ling ko'rmasin", deyilmish otaso'zimizdan mutlaqo' bexabar. Unga qo'yib bersa, o'sha "o'ng qo'lini" butun dunyoga mashhur qilsa – "layk" degan nimarsadan ko'proq to'plasa.

Nima deymiz? "Yaxshilik qil – daryoga ot! Bilsa baliq, bilmasa Xoliq", degan maqoldan o'tkazib nimayam derdik.

Ro'zimboy HASAN, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a'zosi

KONFERENSIYA

SOHIBQIRONNING
HARBIY MAHORATI VA
MAHOBATI

Buyuk sarkarda, maʼrifat va madaniyat homiysi, sohibqiron Amir Temur bobomiz oʻzining yuksak zakovati, adolatpeshaligi bilan dunyo tamadduniga munosib hissa qoʻshgan. U qoldirgan boy harbiy va maʼnaviy meros hamisha dunyo afkor ahlining diqqat-eʼtiborida boʻlgan va hanuz tadqiqotchilar Amir Temur va temuriylar davrini oʻrganishga ehtiyoj sezyapti.

Kuni kecha Oʻzbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi Maʼnaviyat va madaniyat departamentida “Amir Temur va temuriylar davri harbiy sanʼati: lashkarning maʼnaviy-axloqiy va jangovar tayyorgarligi masalalari” mavzusida oʻtkazilgan xalqaro ilmiy-amaliy anjumandan bir qator xorijiy davlatlarning Oʻzbekistonda faoliyat yuritayotgan harbiy attashelari, Oʻzbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi, oliy taʼlim muassasalari, Qurolli Kuchlar akademiyasi professor-oʻqituvchilari, harbiy tarix boʻyicha yetuk mutaxassislar, kinoijodkorlar, yoshlar, shuningdek, ommaviy axborot vositalari xodimlari ishtirok etdi. “Zoom” platformasi orqali qatnashgan chet ellik mutaxassislar ham masofadan turib oʻz fikr-mulohazalarini bayon qilishdi.

Davlatimiz madhiyasi bilan boshlangan mazkur tadbirni Oʻzbekiston Respublikasi mudofaa vaziri, general-mayor Shuhrat Xolmuhammedov ochib berdi hamda anjumanning maqsad va vazifalari xususida soʻz yuritdi. Shuningdek, Oʻzbekiston Qurolli Kuchlarida gʻoyaviy jihatdan yetuk, yuksak intizom va masʼuliyat hissiya ega, milliy qadriyatlarga sodiq, vatan ravnaqi uchun jangi-jadallarga tayyor boʻlgan yangi avlod harbiy xizmatchilarini tarbiyalash, temuriylar merosini harbiy taʼlim va tarbiya tizimining ajralmas qismiga aylantirish muhim vazifa qilib belgilangani taʼkidlandi.

Tadbirda OʻzR FA Tarix instituti direktori, akademik Azamat Ziyo, Mudofaa vazirligi huzuridagi Jamoatchilik kengashi aʼzosi, professor Saidxon Saidolimov, Respublika Maʼnaviyat va maʼrifat markazi rahbari, professor Otabek Hasanov va boshqa soha mutaxassislari chiqishida ham sohibqironning harbiy va maʼrifiy merosini tadqiq va targʻib etish masalalariga alohida eʼtibor qaratildi.

Konferensiya doirasida “Amir Temurning jang strategiyasi”, “Amir Temur va temuriylar davrida ijtimoiy, madaniy va harbiy-siyosiy vaziyat”, “Amir Temurning qalʼalarni egallash mahorati” kabi oʻnlab mavzular muhokama qilindi. Maʼruzachilar temuriylar davrida shakllangan harbiy sanʼat va strategiya hamda davlatchilik asoslarini chuqur tahlil qilish, ularni zamonaviy harbiy taʼlim, tarbiya va tayyorgarlik jarayonlariga integratsiyalash imkoniyatlarini oʻrganishga alohida urgʻu berishdi.

Tadbirning badiiy qismida Qurolli Kuchlar Markaziy ashula va raqs ansambli, “Turon” harbiy teatri, Mudofaa vazirligi qoʻmondonligiga qarashli harbiy xizmatchilar hamda Mudofaa vazirligi alohida koʻrgazmali-namunali harbiy orkestr ijodkorlari tomonidan tayyorlangan badiiy-ijodiy dastur namoyish etildi.

Bunday yirik xalqaro ilmiy-amaliy anjumanning oʻtkazilishi nafaqat Amir Temur merosini ilmiy jihatdan tadqiq etish, balki Oʻzbekistonning tarixiy merosini jahon miqyosida tanitishda ham muhim qadam boʻlib xizmat qiladi.

Shahriyor IBROHIMOV

BOQIY MEROS

Gʻijduvoniylar
KIM EDI?

MANSUR HALLOJ NEGA DORGA OSILMAS EDI?

Alisher Navoiy bu ulugʻ shayx haqida: “*Alarning ravishi tariqatda hujjatdur. Barcha foruq (haqni botildan ajratuvchilar)ning maqbulidurlar*”, deb yozadi. Chunki Gʻijduvoniylar muridlar va darveshlar uchun axloq-odob qoidalari majmuasini ishlab chiqadi. Tasavvufni moʻtadillashtirib, siyosatga va rasmiy dinga yaqinlashtiradi, uning hayotiy mohiyatini ochib beradi. Xoja Ali Romitaniy: “*Agar Yer yuzida Xoja Abdulxoliq Gʻijduvoniylar farzandlaridan (yaʼni shogirdlaridan) biri boʻlsa edi, Mansur Halloj hech qachon dor ostiga bormas edi*”, deganida ham aynan bu shayxning tasavvufni moʻtadillashtirganini koʻzda tutgan. Chunki Halloj: “*Ana-l-Haq*”, yaʼni: “*Men Xudoman*” degani uchun jazolangan. Lekin u buni xalqqa ochiq-oydin soʻzlagan, naqshbandiya shayxlari ham shu fikrda, ammo ular buni, birinchidan, hammaga aytmagan, ikkinchidan, silliq qilib ifodalagan.

VOBKENT MINORASINI
KIM QURDIRGAN?

Vobkent tumani markazidagi 1198-yili qad rostlagan, yaʼni 822-yildan buyon oʻzbek milliy meʼmorchiligini dunyoga koʻz-koʻz qilib kelayotgan goʻzal minora ham aynan Abdulxoliq Gʻijduvoniylarning shaxsiy mablagʻi hisobiga barpo etilgan.

“KAM GAPIR, KAM YE,
OZ UXLAI..”

Faxruddin Ali Safiy (XIV asr)ning “Rashahot ayn-ul-hayot” risolasida yozilishicha, Gʻijduvoniylar oʻgʻliga qarata shunday deydi: “...*Ilm-maʼrifat, axloq-odob, taqvo uchun hamisha saʼy-harakat qil; vaqtida namozingni oʻqi, lekin imonlik va muazzinlik qilma; oʻzingdan keyin qimmatbaho asar va taʼlifot yozib qoldir; sunnat va jamoat ahli mulozamati uchun intil; fiqh va hadis ilmlarini toʻxtovsiz oʻrganib bor; hargiz shuhrattalab boʻlma, chunki shuhrattalablikdan doimo ofat keladi; mansabga muqayyad boʻlib qolma (mansabparast boʻlma), doimo kamtar boʻlishga harakat qil; xonaqoh qurma va xonaqohlarda yashama; kam gapir, kam ye, oz uxla; oʻz xilvatigda boʻlib, hamisha halol va pok yasha, halol ye; hadeb xandon tashlab kulaverma, qah-qah otib kulish dilni vayron etadi; har bir kishiga mehr-shafqat koʻzi bilan boq, hech kimni oʻzingdan past hisoblab, uni tahqir etma; zoʻhiring (tashqi koʻrinishing) oroyishiga koʻp ahamiyat berma, chunki bunday aʼmoldan botining (ichki koʻrinishing) rasvo boʻladi; xaloyiq ila mujodala (tortishuv, bahs-munozara)ga borma; birovdan aslo biror narsa taʼma qilma; birovni xizmatga buyurma (xizmatkor tutma); mashoyixlarga mol-u joning bilan siddiqdildan xizmat qil; mol-dunyoga magʻrur boʻlma, oʻshanda diling orom oldi*”.

Shayxning bu kabi axloq-odobga oid pand-nasihatlari, ibratli soʻzlari, hayot tarziga aylangan qonun-qoidalar keyinchalik naqshbandiylilik sulukiga kirgan darveshlar uchun asosiy mezon boʻlib qoldi. Chunki bular xojagon-naqshbandiya taʼlimotining mazmun-mohiyatini tashkil etar edi.

Gʻijduvoniylar meros boʻlib qolgan sheʼriy asarlarda ham mohiyatan tariqat qatʼiyatlari ilgari surilgan. Ulardan birida:

*Dari xilvat band-u bari suhbatro kushoy,
Dari shayxuro band-u dari yoruro kushoy, –*
yaʼni: “*Xilvat eshigini yopib, suhbat eshigini och, shayxlik eshigini yopib, yorlik, yaʼni doʻstlik eshigini och*”, deyiladi.

IKKI OLAM SAODATI

Xojagon-naqshbandiya tariqatining bosh yoʻliga aylangan “*Dil – ba yor-u, dash – ba kor*”, yaʼni “*Koʻngʻil – Allohda, qoʻling – istda boʻlsin!*” degan mohiyatan teran maʼnoga ega buyuk shiorni ham ilk bor aynan Gʻijduvoniylar hazratlari oʻrtaga tashlagan. Tariqatning qolgan barcha shior (rashh)lari, yaʼni hayotiy qoidalari ham mantiqan ana shu bosh gʻoyaning zamirida paydo boʻldi. Shu tariqa xojagon tariqatidan boshlab tasavvuf tarixida keskin burilish yuz berdi. Endi soʻfiylikda, inson Haqqa yetish darajasida komillikka erishishi mumkin va buning uchun Yaratgan halol etgan hayot, tiriklik lazzatlaridan voz kechish, tarkidunyochilik qilish shart emas, aksincha, odamzod umr boʻyi ezgulikka intilishi, tinimsiz bunyodkorlik faoliyati bilan mashgʻul boʻlishi, oʻzidan bu dunyoda munosib iz qoldirishi, shu tariqa umribogʻiylikka daxldor boʻlishi lozim, degan xulosa hukmron boʻla boshladi.

Sultonmurod OLIM,
“Naqshbandiya” jurnali
bosh muharriri

YANGICHA EʼTIROF

Bu yilgi Navroʻz umumxalq bayramini oʻtkazish yuzasidan ishlab chiqilgan konsepsiyada ushbu ayyomni xalqimizning ulugʻ namoyandalari tavallud ayyomlari bilan hamohang tarzda nishonlash katta ahamiyatga ega ekanligi alohida taʼkidlanib, bunday ulugʻ siymolar qatorida Xoja Abdulxoliq Gʻijduvoniylarning tabarruk nomi ham qayd etilgan.

Ochigʻini aytganda, biz har yili ommaviy axborot vositalarida, turli maʼnaviy-maʼrifiy tadbirlarda dunyoviy ruhda ijod qilgan taniqli shaxslarning tugʻilgan kunlarini nishonlaymiz. Lekin diniy-tasavvufiy yoʻnalishda faoliyat olib borgan buyuk zotlarning yubileylarini oʻtkazamiz-u, tavallud kunini bilmaymiz ham, eslamaymiz ham. Bu yil ana shu kemptiklikka barham berildi. Chunki Prezidentimizning tegishli qaroriga asosan Mahmud Zamaxshariy, Xoja Abdulxoliq Gʻijduvoniylar va Alixontoʻra Sogʻuniy kabi diniy-tasavvufiy yoʻnalishda faoliyat olib borgan buyuklarning tavallud kunlarini Navroʻz bayramiga hamohang tarzda keng nishonlash belgilandi.

Bu – anʼananing boshlanishi. Ishonchimiz komilki, har yili shunday boʻladi.

XOJAGON-NAQSHBANDIYA TARIQATI
ASOSCHISI

Xoja Abdulxoliq ibn Abduljamil Gʻijduvoniylar – tasavvuf tarixidagi yirik nazariyotchilardan biri, xojagon tariqatining asoschisi. Keyinchalik u “Xojayi Jahon” (“Jahonning Xojasi”) laqabi bilan nom qozongan. Hozirgacha ham mahalliy aholi oʻrtasida Gʻijduvon shahrini ana shu ulugʻ shayx haqqi-hurmatidan “Xojayi Jahon” deb atash anʼanasi mavjud. Ul zot 1103-yili Buxoroning Gʻijduvon qasabasida tugʻilib, 1179-yili shu yerda vafot etgan. Xojagon-naqshbandiya tariqatidagi Buxorodan oʻtgan yetti pining sarhalqasi, yaʼni birinchisi hisoblanadi.

“Zikri voqeoti Xojayi Jahon Abdulxoliq Gʻijduvoniylar asari (1717-yili koʻchirilgan)da maʼlumot berilishicha, Abdulxoliq 9 yoshida Qurʼoni Karimni yod olgan, 10 yoshidan boshlab darveshlar oʻtkazadigan zikr marosimlarida faol ishtirok etgan, buxorolik ustozlari Imom Sadridindan Qurʼoni Karimni tafsir qilish ilmini oʻrgangan. 22 yoshida Abdulxoliq Eronning Hamadon shahridan Buxoroga qaytib kelib, tasavvuf targʻiboti bilan shugʻullana boshlagan Xoja Yusuf Hamadoniylar murid tushadi. Shundan soʻng qolgan umrini tasavvuf xizmatiga bagʻishlaydi. Bu taʼlimot nazariyasi va amaliyotiga oid “Risolayi sahobiya”, “Maqsad as-solikin”, “Maslak ul-orifin”, “Maqomoti Yusuf Hamadoniylar”, “Tariqat odobi” deb nomlangan besh asar bitgan. Shogirdlar tarbiyasi bilan shugʻullangan. Oʻz ruhini kamolga yetkazishda yuksak darajalarga yetishgan.

Abdulxoliq Gʻijduvoniylar oʻz ustozlari Yusuf Hamadoniylar joriy etgan zikr mahali amal qilindigan toʻrtta rashhani (“Hush dar dam”, “Nazar bar qadam”, “Safar dar vatan”, “Xilvat dar anjuman”) yana toʻrttaga (“Yodkard”, “Bozgasht”, “Nigohdosht”, “Yoddosht”) koʻpaytirib, bu qoidalarni 8 taga yetkazdi. Shu tariqa u amaliy jihatdan yangi xojagon tariqatini boshlab, uni nazariy jihatdan asoslab berdi.

Gʻijduvoniylar tasavvuf tarixida eng soʻnggi, shu bilan birga, eng mukammal tariqatni boshlab berdi. XIV asrda Bahouddin Naqshband bu tariqatni takomilga yetkazdi va u avval “xojagon-naqshbandiya”, keyinchalik esa toʻgʻridan toʻgʻri “naqshbandiya” deb yuritiladigan boʻldi.

GʻIJDUVON MADRASASI KIMNING
SHARAFIGA QURILGAN?

Abdulxoliq Gʻijduvoniylarning qabri – Gʻijduvon shahrida. Mirzo Ulugʻbek bu ulugʻ zot haqqi-hurmati uchun 1433-yili uning qabri atrofida madrasa qurdirgan. Gʻijduvoniylar tavalludining 915-yiligi

munosabati bilan bu yerda qadimiy anʼanalarga muvofiq yangi majmua barpo etildi.

OʻNINCHI HALQA

Garchi Muhammad paygʻambar (s.a.v.)dan boshlangan oltin silsilada Gʻijduvoniylar oʻninchilari halqa hisoblangan ham, u kishi xojagon-naqshbandiya tariqatining asoschisi, yaʼni birinchi piri sifatida hurmat-ehtiromga ega boʻldi.

2002-yil 4-dekabrda Vazirlar Mahkamasining “Abdulxoliq Gʻijduvoniylar tavalludining 900 yilligini nishonlash toʻgʻrisida”gi qarori qabul qilindi. 2003-yil 27-noyabrda ushbu qutlugʻ sana YUNESKO ishtirokida yuksak tashkiliy saviyada oʻtkazildi. Gʻijduvoniylar hazratlarining qadamjosi kengaytirilib, ajib ziyoratgohga aylantirildi. Majmua tarkibida yangi masjid ham bor. Maqbara yonidagi Mirzo Ulugʻbek madrasasi taʼmirlandi. Bugun bu yerda dunyoning turli burchaklaridan ziyoratga kelishadi.

XUFIYA ZIKRNI KIM OʻRGATDI?

Abdulxoliq Gʻijduvoniylar Hamadoniylar taʼlimotini har taraflama boyitib, tasavvuf amaliyotiga xufiya zikrni olib kirdi. Tasavvufda zikr tushish, yaʼni muayyan tartib-qoida asosida Xudoning nomlarini zikr qilish muhim amaliyot hisoblanadi. Ayrim tariqatlar, masalan, yassaviyda baland ovoz bilan koʻpchilik boʻlib zikr tushish bor, mavlaviyda esa raqs-u samo, yaʼni bir paytning oʻzida ham ovoz chiqarib zikr tushish, ham raqs qilish anʼanasi kuchli edi. Xojagon tariqatida joriy etilgan xufiya zikr talabi boʻyicha esa soʻfiy ovoz chiqarmasdan, birovga koʻrsatmasdan, xufiya, yaʼni yashirincha tarzda zikr tushadi.

Manbalarda xufiya zikrni Gʻijduvoniylar Xojayi Xizr (a.s.) oʻrgatgani qayd etiladi. Alisher Navoiylarning dalolat berishicha, Xizr paygʻambar (a.s.) Gʻijduvoniylar hovuz suviga shoʻngʻib, koʻngilda: “*Lo illoha illallohu Muhammad ur-rasulullohu*”, deb zikr aytishni buyurgan. Umuman, avliyolik holatlarini xalqdan yashirib yurish, uni ommaga oshkor qilmaslik Gʻijduvoniylarning kamtarona yoʻli edi. Holbuki, uning valiylik darajasi shu qadar yuksak ediki, Navoiylarning dalolat qilib yozishicha: “*Har vaqt namozda Kaʼbagʻa borurlar edi*”.

QALBNI “OʻQIY” OLGAN AVLIYO

Navoiylar Abdurahmon Jomiylar suyangan holda bu avliyoning boshqa baʼzi karomatlarini ham bayon qiladi. Xususan, shayx bir jamoaga maʼrifatdan maʼruza qilib oʻtirgan edi. Shu mahal bir yigit zohidlar kiyimida, yaʼni egnida xirqa kiygan, yelkasiga joynamoz tashlagan holda kelib, bir chekkaga oʻtiribdi. Hazrat negadir unga qiziqish bilan qaraydi. Shunda haligi yigit Shayxdan: “*Moʻminning farosatidan qoʻrqing, chunki u ulugʻ va qudratli Alloh nuri bilan boqadi*”, degan hadisning siri nimada?” deb soʻraydi.

U zamonlarda musulmon dinida boʻlmagan kishilar oʻzining boshqa din vakili ekanini bildirish uchun beliga zunnor (ip) bogʻlab yurar edi. Haligi notanish yigitning savoliga Gʻijduvoniylar farosat bilan shunday deb javob qaytardi: “*Bu hadisning sirri budurki, xirqa ostidagi zunnorning kesib, imyon kelturgaysen*”. Shunda yigit bu karomatdan hayratga tushib, darhol zunnorini kesadi, imyon keltirib, musulmonchilikni qabul qiladi.

KIMNING DUOSI QABUL
BOʻLADI?

Bir umidvor kishi Gʻijduvoniylardan: “*Bizni shunday duo qilingki, Shayton domidan eson-omon jon saqlaylik*”, deb iltimos qildi. Oddiy bir duxon boʻlsa: “*Kel, mendan nima ketdi, bir duo qilsam, qilibman-da*” deb, duo berib yuboraverar edi. Ammo Gʻijduvoniylar unga: “*Kishi farzlarni ado etsagina uning duosi ijobat boʻladi. Sen farz adosi bilan mashgʻul boʻl va bizni yaxshi duolar bilan esga ol. Biz ham farzlar adosidan keyin seni duo qilaylik. Shunda ham sening, ham bizning duomiz ijobat boʻlgʻay*”, dedi.

“Gʻijduvon togʻi etagi bizga makon,
Lek hukmimiz ostida erur hattoki Rum.
Xoja Abdulxoliq GʻIJDUVONIY

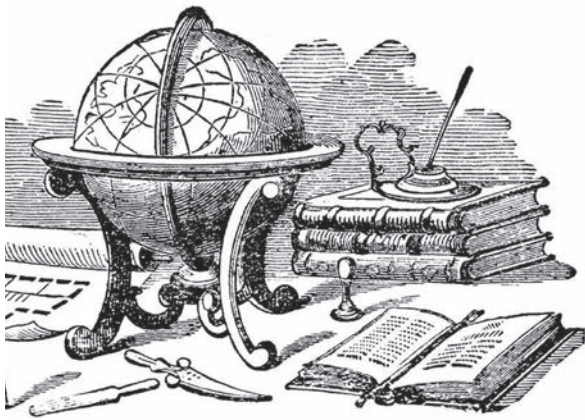

Boshlanishi 1-sahifada.

Mutaxassislarning fikricha, O'zbekistonda zamonaviy geografiya fanining poydevori aynan Mahmudxo'ja Behbudiy tomonidan XX asrning boshlarida chop etilgan qator jug'rofiy asarlar bilan bog'liqdir.

Yoshligidanoq arab tili grammatikasi, matematika, huquqshunoslik asoslari, geografiya, mantiq, filologiya kabi fanlarni chuqur o'rgangan alloma XX asr ostonasida dunyo mamlakatlariga sayohat qilish, ulardagi ijtimoiy hayotni o'rganish orqali o'z dunyog'arashini kengaytirishga ahd qildi. Jumladan, 1899-yilda u muqaddas Haj ziyoratiga borish maqsadida o'zining ilk safarini boshladi. Safar Rossiya, Qrim, Eron, Turkiya va Misrning turli shaharlari orqali amalga oshirilgan. Olim uzoq yo'lni o'sha vaqtda mavjud bo'lgan barcha vositalar – poyezd, kema, ot va tuyalar hamda ba'zi joylarda piyoda bosib o'tgan. Sayohat Behbudiyga turli hududlarni ko'rish, ularni qiyoslash va mavjud tafovutlarni tahlil qilish imkonini yaratdi.

Demak, birinchi haj safari qahramonimiz uchun katta ma'naviy ahamiyatga ega bo'lgan.

tanishtirgan bo'lsa, “Sayohat xotiralari” Turkiston ahli uchun asosan musulmonlar yashaydigan Sharqni kashf qildi”.

Behbudiy o'z asarlarida tarix va geografiyaning jamiyatda tutgan o'rniga ham alohida ahamiyat berib, uning insoniyat jamiyatida ilk davrlardayoq shakllangan dunyodagi eng qadimgi fanlardan ekanini ta'kidlagan. U bu boradagi ilmiy qarashlarini “Tarix va jug'rofiya” deb nomlangan ilmiy maqolasida bayon etgan. Uning fikricha, tarix va geografiya inson uchun quyosh kabi zarurdir.

ORAMIZDAGI ODAMLAR

“HAQIQIY QAHRAMON KO‘ZDAN SAL CHETROQ”

Bilasiz, Rishton kulolchilik tajribasi bilan dong taratgan, ilm-u hunar hadisini olgan ko'plab ziyolilarni tarbiyalagan zamin. Bu yerning ilmi, mehnatkash insonlaridan biri Qodirjon Qosimov ishbilgi odam: bir vaqtning o'zida dehqon, bog'bon, tadbirkor. Eron va Turkiyadan noyob pista navlarini keltirib, laboratoriya usulida yetishtirib, katta maydonda bog' yaratgan. Farg'onaga safarimiz ular bilan hamsuhbatlikda yanada qizg'in o'tdi va taassurotlarimizni sizga-da ilindik.

“OQ OLTIN” QOLDIRGAN DOG‘

Sovet hukumati uchun Markaziy Osiyo tayyor xomashyo manbai, Turkiston xalqlari esa tekin ishchi kuchi edi. Bosqinchilar qo'lga ilingulik moddiy va ma'naviy boyliklarni tashib bo'lgach, mintaqani bo'lak-bo'lakka ajratib, har bir hududni muayyan sanoat yo'nalishiga ixtisoslashtirdi. O'zbek xalqi chekiga “oq oltin” tushdi. Shu tariqa butun boshli mamlakat paxta yetishtiriladigan ekin maydoniga aylantirildi. Oqibatda bobolar tiklagan bog'lar qo'porildi, bo'liq tuproq kimyoviy moddalar bilan zaharlandi, xalq zaqqum hidini yutib yashashga majbur bo'ldi. Suv resurslaridan uzluksiz va palapartish foydalanish esa Orol dengizining qurishiga olib keldi. “Paxta ishi” nomi ostida avj olgan siyosiy kampaniya ham qizil qatag'onning bir ko'rinishi edi.

Bugun ham o'sha ekologik fojialarning asoratini o'z tanimizda his qilamiz. Bunday chuqur zaxmlar sho'rpaxta bosgan bilan keta qolmas ekan...

Shukrki, qullik kishanlari parchalandi, erkimiz o'z ko'limizda. Bugun mintaqada ekologik vaziyatni yaxshilash eng muhim masalalardan biriga aylandi. Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan tasdiqlangan “Respublikada yashillik darajasini yanada oshirish, “Yashil makon” umummilliy loyihasini izchil amalga oshirish orqali ekologik barqarorlikni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida”gi qaror bu boradagi ishlarga mustahkam asos bo'ldi. Qarorda “yashil” texnologiyalarni joriy etish, suvni tejash, ko'klamzor hududlarni keskin ko'paytirish, Orol fojiasi oqibatlarini yumshatish, chiqindilar muammosini hal qilish, eng muhimi, aholi salomatligini mustahkamlash bo'yicha ustuvor vazifalar belgilab berildi.

Paxta yakkahokimligiga barham berilib, har bir hududning iqlim va tuproq sharoitiga mos ekinlar ekish yo'lga qo'yildi. “Yer bo'lsa, mehnat qilaman, ekib-tikaman, bog' yarataman”, degan mehnatsevar dehqon va bog'bonlarga yerlar uzoq muddatga va imtiyozli shartlarda ajratib berilmoqda.

SUV YO'QLIGIDAN EKILGAN PISTA

Rishton kulolchilik maktabining jahonga dong taratgani bejiz emas. Sopol yasash uchun to'g'ri kelgan joydan tuproq olinmaydi. Rishtonning pishgan loyi esa sariyog'day kesiladi. Hamma gap asosda. Endi mana shu qizil tuproqda, toshloq qir-adirliklarda

ham bog' yaratlsa bo'ladimi, desangiz, “Bo'ladi!” deyman. Keling, o'z ko'zim bilan ko'rganlarimni so'ylab beray.

– Besh yildan oshdi, – deb hikoyasini boshlaydi qahramonimiz. – Turkiya safarida Gaziantepga borganimda qadamda pista bog'lariga duch keldim: ko'chalarda, uylarda ham pista butalari. So'ng bilsam, shahar iqtisodiga katta ulush shu bog'lardan kelarkan. Daromadi-yu buromadiga qiziqdim. Qarasam, bu joylar iqlimi, tuprog'i o'zimizning yerga tortadi. Sug'orish usullari bilan qiziqdim. “Suv yo'qligidan pista ekanmiz-da”, deb kulib qo'yishdi. “Bizda ham yildan yilga suv tanqis bo'lib boryapti, shu ishi o'zimizda sinab ko'rsak bo'larkan”, deb o'ylagandim o'shanda. Shu-shu, o'zimiznikilar gapni bir joyga qo'yib, ishga yeng shimardik. Boshqa davlatlar tajribasini ham o'rgandik. Mana, natijani ko'rib turibsiz.

Pista yetishtirishda AQSh, Eron, Turkiya kabi davlatlar yetakchi. Biz urug'larni, asosan, Erondan keltiramiz. Hamma turidan bor: xandon, ahmadi, mumtoz, do'lana, o'zimizning Farhod-Shirin. Mana bu gullashga kelgani – akbariy...

Hozir bog'imizning umumiy maydoni 157 gektar, ko'chatlar 150 ming tupga yetdi. Keling, daromadni bir chamalab ko'raylik. 150 ming tupning har biridan bir kilodan pista oldim deb hisoblasangiz, chiqadi – 150 tonna. Mayli, kilosi 100 mingdan deylik. Ko'paytirsak, 15 milliard so'm! Chama uchun bir kilodan hisoblaganimiz bir tupdan tobiga kelganda 30-40 kilo hosil olish mumkin. Mavsum yaxshi kelsa, bog'ning o'zi bir yilda barcha xarajatni qoplab beradi. Shunaqa barakali. Shuning uchun pistani “oltin daraxt” deyishadi-da.

Pista arzon mahsulot emas. Bozorlarimizda o'rtacha 150–200 ming so'm atrofida. Bilasiz, biznikilar pista-bodorni asosan to'y-to'ychiqda oladi, o'zi yemay, mehmonga olib qo'yadi. Hosilni ko'paytirib, kilosini aqcha arzonlasak, odamlar ko'p ko'p olib yeydi. Salomatlik uchun koni foyda. Maqsadimiz shu, avvalo, o'zimizning bozorlar to'lsin, birinchi o'rinda xalqqa nafimiz tegsin. O'zimizdan ortgani eksportga.

Bular hali katta ishning debochasi. Mana bu qurilayotgan binolar kelajakda in-vitro laboratoriya, ilmiy markaz va agromaktabni birlashtirgan yaxlit kompleks bo'ladi. Turkiya bilan kadrlar masalasida memorandum imzolaganmiz. Ilm, amaliyot va tajriba bir nuqtada birlashsa, eng yaxshi mutaxassislar yig'ilsa, yaxshi haq to'lansa, albatta, ertaga natija ham yaxshi bo'ladi. O'zimizning bolalar ta'lim oladi, umuman, yer ilmi nazariy va amaliy o'rgatiladi.

Bizning dehqon, bog'bonlar zamonaviy ilmdan, yangi texnologiyalardan bexabar qolyapti. Shunga ichim achiydi. Izlanish yo'q, yangilikni qabul qilishi qiyin. O'z qolipiga tushmasa, ko'nmaydi, xato sanaydi. Ko'pchilik tasavvurida dehqonchilik, bog'-dorchilik jo'n yumushdek ko'rinadi. Aslida, bu katta ilm. Zamon o'zgarib boryapti. Zamondan ortda qolmasligimiz kerak. Unda-bunda sovet davridan qolgan besamar

bog'larni ko'raman: bekor joy egallab yotibdi, tomchilab sug'orish joriy qilinmagan, bir dunyo suv shovullab oqib boradi-yu, tezda yer tagiga singib ketadi. Eng yomoni, hosil eksport qilishga yaramaydi. Ana o'sha bog'larni yangilash kerak.

Tomchilab sug'orish juda muhim masala. Avvalo, suv tejaladi, o'simlik suvni teng miqdorda ichadi, mineral o'g'itlar teng taqsimlanadi, bir xil oziqlanadi. Qolaversa, birlari g'ovlab, birlari qurib-qovjirab qolmaydi. Teng bo'y tortadi, bir xilda yashnab turadi.

In-vitro dedim-ku, shunga ham to'xtalib o'tay. Bunda o'simliklarni shisha idishlarda o'stirish nazarda tutiladi. Ustunligi shundaki, laboratoriya sharoitida bo'lgani uchun mavsum tanlamasdan, o'simliklarni istalgan faslda ko'paytirish mumkin. Keyin bu nihollar kasallikka chidamli bo'ladi, tez amal oladi. Pista, odatda, yetti-sakkiz yilda hosilga kirs, in-vitrodan chiqqani uch yilda meva bog'laydi.

Bundan tashqari, butalar orasiga kovrak ekanmiz. Yana turli dorivor tog' o'simliklari: isiriq, kiyiko't, tog' yalpizi... Tabobat uchun. Hamma mehriyiyoh o'zimizda, asli. Prezidentimiz topib aytganlar: “Ilm bilan bog' yaratish kerak”. Bosh maqsadimiz – bog'dorchilikda yangi maktab ochishdir.

ZAMON BILAN HAMNAFAS

Poytaxtga qaytarkanman, yo'l-yo'lakay bog'-rog'larga ko'z qadab, obod manzillarni ko'rib, tinch-osoyishtda hayotimizni o'y-lab to'qlinlanib ketdim. Yaratganga shukr! Mehnatkash xalqimiz orasida siz-u men tanib-tanimagan yana qanchadan qancha zamonamiz qahramonlari bor! Shoir: “Haqiqi qahramon ko'zdan sal chetraq” deganidek, ular hadeganda ko'zga tashlanavermaydi, biroq o'z vazifasini sidqidildan turadigan bitta jihatni topganday bo'ldim – shijoat! O'ylaymanki, Qodirjon aka tamoman boshqa kasb bilan shug'ullanganda ham kamoliga yetkazgan bo'lardi. Shunday g'ayratli insonlar kerak bizga! Bunday novator kishilar zamon bilan teppa-teng qadam tashlaydi, jamiyatda yuz berayotgan siljishlarga loqayd qarab turmaydi. Bunday erlar yurt chaqirig'iga doimo “Labbay!” deb javob beradi, dadil o'rtaga chiqadi.

Yana o'y-lab ketaman, demak, vatanparvarlik maxsus o'rgatilmaydi, baqirib aytilmaydi. Demak, u “tandan ichkariroqda, naq yurakning o'zida” bo'ladi!

Jamoliddin BADAL

JAHON AYYONIDA

IMPORT TARIFLARI YANADA OSHIRILDI

AQSh prezidenti Donald Tramp Osiyodan tashqari 60 mamlakat uchun oshirilgan “javob” bojlarini joriy etishni 90 kunga to'xtatib qo'yishini ma'lum qildi, deb xabar bermoqda CNN va New York Times. Bu davrda ular uchun 10 foizli universal tarif amal qiladi.

Xitoy uchun import bojlari 104 foizdan 125 foizga oshiriladi. “Xitoyning jahon bozorlariga hurmatsizlik ko'rsatayotgani sababli men AQShning Xitoydan oladigan bojlarini 125 foizgacha ko'taraman. Umid qilamanki, yaqin kelajakda Xitoy AQSh va boshqa mamlakatlarni talon-toroj qilish mumkin emasligini tushunib yetadi”, deb yozdi Trump Truth Social ijtimoiy tarmog'ida.

Shuningdek, u 75 dan ortiq davlat tariflar bo'yicha muzokaralar o'tkazish iltimosi bilan AQShga murojaat qilganini aytdi. Xitoy hukumati esa AQShdan import qilnadigan barcha tovarlar uchun bojlarni 84% gacha oshirdi.

FALASTIN MUSTAQILLIGI TAN OLINISHI MUMKIN

Fransiya prezidenti Emmanuel Makron mamlakat iyun oyida Falastin davlatini rasman tan olishi mumkinligini ma'lum qildi. Uning so'zlariga ko'ra, Saudiya Arabistoni bilan birgalikda o'tkazilishi rejalashtirilgan xalqaro anjumanda ikki davlat yechimi masalasi muhokama qilinadi.

“Biz Falastinni tan olish tomon harakatlanishimiz kerak va yaqin oylarda bunga erishamiz. Maqsadimiz – ushbu konferensiyada raislik qilish va bir qator davlatlar bilan o'zaro tan olish jarayonini yakunlash”, dedi Makron Misrga ikki kunlik

tashrifidan so'ng “France 5” telekanaliga bergan intervyusida.

Ma'lumot uchun, o'tgan yili Falastinni Armaniston, Ispaniya, Irlandiya, Norvegiya va Sloveniya kabi davlatlar tan olgan edi.

SHIMOLIY KIPRNI QO'LLAB-QUVVATLADI

Ozərbayjon Shimoliy Kipr Turk Respublikasi (TRSHK)ga Turkiy davlatlar tashkilotida kuzatuvchi maqomi berilishida hal qiluvchi rol o'ynadi va uning to'laqonli xalqaro tan olinishini qo'llab-quvvatlashda davom etmoqda. Bu haqda Ozarbayjon prezidenti İlham Aliyev Xonkendi shahridagi ADA universitetida bo'lib o'tgan “Yangi jahon tartibi sari” xalqaro forumida ma'lum qildi.

“Biz bu masalani qo'llab-quvvatlayotgan faol davlatlardan birimiz. Prezident [Ersin] Tatar Shusha shahridagi norasmiy sammitga

taklif qilindi va unda qatnashdi. O'sha yerda Shimoliy Kipr bayrog'i ham hilpirab turdi”, dedi Aliyev.

DUNYONING ENG QIMMAT KOMPANIYASI

Microsoft Apple aksiyalari qulaganidan keyin kapitalizatsiyasi bo'yicha dunyoda birinchi o'ringa chiqdi. 8-aprel kungi savdolar yakuniga ko'ra, Apple kapitalizatsiyasi 2,59 trillion dollarni tashkil etgan bir vaqtda Microsoftning bozor qiymati 2,64 trillion dollarga yetgan. Bu haqda CNBC nashri xabar berdi.

Savdolar yopilgan paytda Apple aksiyalari qiymati – 172,42 dollar (-4,98 foiz), Microsoftniki esa 354,56 dollarni (-0,92 foiz) tashkil etgan. Kapitalizatsiya bo'yicha uchinchi o'rinni Nvidia egallagan – 2,35 trillion dollar. Kompaniya aksiyalari 1,37 foizga arzonlashib, 96,3 dollarni tashkil

etgan. Amerika fond bozorida savdolar boshlanishidan oldin uchala kompaniyaning ham kapitalizatsiyasi 3 trillion dollardan oshiq edi.

“UCH YILLIK IMKONIYAT” BEKOR QILINADI

XDI/XSI konservativ bloki va Germaniya Sotsial-demokratlar partiyasi koalitsiya muzokaralarida Germaniya fuqaroligini uch yil ichida olish imkoniyatini bekor qilishga kelishib oldi, deb xabar beradi Die Zeit nashri.

Shu bilan birga, koalitsiya Germaniya pasportini besh yil ichida olish imkoniyatini saqlab qolishga qaror qildi.

Xususan, noqonuniy migrantlarni mamlakatdan faol chiqarib yuborish, kuchaytirilgan chegaralar nazoratini saqlash va Germaniyadan boshpana olishga da'vogarlik qilishiga ruxsat berilmaydigan davlatlar ro'yxatini kengaytirish taklif qilinmoqda.

12-APREL – BUTUNJAHON AVIATSIYA VA KOSMONAVTIKA KUNI

“SAMOLARGA TERMILTIRGAN OROMIJON...”

Valentina Goryacheva aviatsiya kursanti Yuriy Gagarin turmushga chiqqanida hali nomi tarixda qolishini bilmagan edi. Oddiy raqs kechasida past bo'yli, ozg'in, taroshlangan kirpisoch, shalpangquloq yigitga sherik bo'ldi-yu, hayoti butkul o'zgarib ketdi. Keling, bugun boshi osmonga yetsa ham odamiyligini saqlab qolgan kosmonavt va uning qahramon ayoli haqida gaplashamiz.

MAXFIY TOPSHIRIQ

Bir oqshom Yuriy Moskvaga shoshilinch jo'nab ke-

tadi. Sababini aytolmasdi, topshiriq shunday bo'lgandi. U eng qiyin sinovlardan, tibbiy komissiyadan o'tib, 3000 dan ortiq talabgorni yengdi. Bir muddat o'tgach, Valentina ham Moskvaga keldi. Garchi ikkalasi bir uyda yashasada, deyarli gaplashish imkoniyoti yo'q edi. Gagarin erta ketib kech qaytardi, topshiriqlardan charchagan er ayoliga e'tibor berolmasdi. Ammo Valentina uni tushunar, xalaqit bermasdi, aksincha, qo'llab-quvvatlardi.

KOINOTGA PARVOZ

Gagarin doim qiz farzandlari bo'lishini orzu qilardi. Ayoli unga ikki qiz hadya

qildi. 1961-yil mart oyida ularning ikkinchi farzandi Galina tug'ildi. Shu kunlarda Gagarin xotinini bag'riga bosarkan, ham buyruq, ham iltimos ohangida “Qizlarni ehtiyot qil, Valyusha!” dedi. Chunki u tarixiy jarayonga tayyorgarlik ko'rardi.

...1961-yilning 12-aprelida Valentinaning oldiga qo'shnisi yugurib chiqdi: “Valyusha, radioni qo'y! Yura kosmosda!”. Yosh onaning his-tuyg'ularini so'z bilan ifodalash qiyin edi. Endi Valentina birinchi kosmonavtning ayoli bo'lishi mumkin edi yoki bevasi...

YANGI HAYOT

Yuriy Gagarin insoniyat tarixida birinchi kosmonavt sifatida misli ko'rilmagan shon-shuhrat bilan Yerga qaytdi. Endi uni butun dunyo tanir, davlat rahbarlaridan tortib oddiy dehqongacha diydoriga mushtok edi. Gagarinning hayoti doimiy uchrashuvlar,

ziyofatlar va uzoq muddatli xizmat safarlaridan iborat edi. Shunday obro'-e'tiborga qaramay, u kamtarligini saqlab qoldi.

GAGARIN VA JINA

Gagarin koinotga uchganidan uch oy o'tgach, Moskvada xalqaro kinofestival bo'lib o'tdi. Unda eng go'zal italyan kino yulduzi Jina Lollobrigida Gagarinni yoqtirib qoldi. Kino aktrisasining o'zi shunday deydi:

“Sayyoramizning barcha ayollari uning tabassumi va o'tkir nigohiga oshiq edi. Men ham bundan mustasno emasdim. Kechasi Moskva bo'ylab sayr qilganimizda, Yura menga o'zining fotosuratini berdi. Uning orqa tomonida shunday yozilgandi: “Men osmonda ko'plab yulduzlarni ko'rdim. Lekin senga o'xshashi yo'q ular orasida!”

Valentina hammaning ko'z o'ngida Jinani o'pgan Gagarindan qattiq arazlagandi.

Ammo Gagarin ayolining ko'ziga tik qarab shunday dedi: “Jonim, hech kim osmonga chiqishimdan oldin ham, keyin ham meni borimcha qabul qilgan Valyusha bo'lolmaydi. Men so'nggi nafasimgacha sen bilanman...”

Va u hayotining so'nggi damlariga qadar va'dasida turdi.

SO'NGGI PARVOZ VA SO'NGGI XAT

1968-yil 27-martda Gagarin samolyoti havoga ko'tarildi, lekin aerodromga qaytmadi... Valentina erining o'limidan keyin uzoq vaqt o'ziga kelolmadi. Ma'lum bo'lishicha, Yuriy so'nggi parvozidan oldin ayoliga shunday xat qoldirgan:

“Agar menga biror kor-hol bo'lsa, o'zingni qayg'u bilan o'ldirma. Axir hayot – hayot, ertaga meni mashina bosib ketmasligiga kim kafolat beradi? Iltimos, qizlarimizga g'amxo'rlik qil. Ularni oqbilak oyimchalar emas, haqiqiy

inson qilib tarbiyala. Shaxsiy hayotingni esa o'zing istagan-day davom ettir. Men senga hech qanday majburiyat yuklamayman va bunga haqqim ham yo'q”.

MUHAMMAD FAZOGIRI

Valentina Gagarina eridan keyin bir umr yolg'iz yashadi. Yuriyga bo'lgan muhabbatiga sodiq qoldi. Menimcha, birinchi kosmonavt ayol Tereshkova emas, balki Valentina Gagarinadir. Chunki Yuriy o'n yillik turmushi davomida uni muhabbat fazosining eng baland nuqtasiga olib chiqa olgandi. Aytishlaricha, Valentina doim osmonga intizor boqar ekan. Ehtimol, u har bir yulduzdan Gagarinning bir zarrasini izlagan. Go'yo Gagarin halok bo'lmagan-u, million zarraga bo'linib, samoga sochilib ketgan.

Otabek BAKIROV

TARMOQLARDA NIMA GAP?

MILLIY FOJIAMIZ

Bizning qishloqda (mahallamizda) bir yilda 50–70 ta to'y bo'ladi. Bitta to'yga kamida 50 mln so'm mablag' sarflanadi.

Arifmetika: $50\,000\,000 \times 60 = 3\,000\,000\,000$ (3 mlrd).

Qishloq'imizda har yili 3 mlrd so'm mablag' orzu-havasga sarf bo'lmoqda. O'zbekistonda biznikiga o'xshagan taxminan yana 10 mingta mahalla bor.

Arifmetika: $10\,000 \times 60 = 600\,000$.

$600\,000 \times 50\,000\,000 = 30\,000\,000\,000\,000$ (30 trln).

Bu taxminan 3 mlrd dollar degani. Katta shaharlardagi 25 000 dollarlik tort, 90 000 dollarlik to'y kabi ahmoqona dabdabalarni ham qo'shib, o'rtacha hisoblaganda, taxminan 10 mlrd dollar bo'ladi.

O'zbekistondagi oilalar byudjetidan har yili taxminan 10 mlrd dollar mablag' havoga sovurilmoqda.

Buncha katta mablag'ni tasavvur qilish uchun qiyos keltiraman: Qorovulbozor neftni qayta ishlash zavodini fransuzlar 500 mln dollarga qurib bergan; o'z vaqtida “Asr qurilishi” nomini olgan Toshg'uzor – Boysun – Qumqo'rg'on temiryo'l liniyasi qurilishi 220 mln dollarga tushgan.

Fojiamiz shundaki, bu o'ta ahmoqona ish ekanligiga hammamizning aqlimiz yetadi. Lekin shu ishni

qilaveramiz. Ushbu fikrlarni yozayotgan muallif ham o'z vaqtida el qatori to'y qilgan.

To'yga sarflangan pulning bir kundan keyin qayerda bo'lishini tasavvur qilaylik. Zora shunda, bu ishlarimizni to'g'ri yo'lga solarmiz.

PIS: Bitta oila to'y qilishi uchun 3–5 yil yig'inadi. O'sha oilada 3 ta farzand: ikki o'g'il va bir qiz deb tasavvur qiling. Demak, o'sha oila 5 marta to'y qiladi (ikki o'g'ilga sunnat va kelin to'y hamda qiz chiqarish). Arifmetika: $4 \times 5 = 20$. Demak, tipik o'zbek oilasidagilar 20 yil umrini faqat to'y qilishga sarflab yubormoqda.

Umid XO'JAMQULOV
Facebook

TILBILIM

“TALMOVSIRASH”DAGI “TALMOV” NIMA?

Tilimizda dovdirash, o'zini yo'qotib qo'yish, ataylab o'zini shunday holatga solish talmovsirash so'zi bilan ifodalanadi. Kimdir nimanidir bilib turib o'zini bilmaslikka solsa ham talmovsirama, deymiz. Xo'sh, bu so'z o'zigidagi talmov so'zi qanday ma'noni anglatgan?

“At-tuhfa” lug'atida talmov so'zi masxaralash mazmunida keladi. Mahmud Koshg'ariyda aynan talmov so'zini uchratmadim, lekin talu so'zi telba ma'nosida izohlangan.

Darhaqiqat, o'zini ataylab tentakka solayotgan yoki bilib-bilmaslikka olayotgan odam holatida masxaralashga xos ishora bor.

Eshqobil SHUKUR

BIR SAVOLGA BIR JAVOB

ENERGETIK ICHIMLIKLAR:

KUCH BERADIMI, OLADIMI?

So'nggi paytlarda g'alati bir holatning ko'p guvohi bo'lyapmiz: aksar odamlar o'zini sal behol, bemajol seza boshlasa, energetik ichimlik izlab qol-yapti. Simirsa, go'yoki kuch olib tetik-bardamlashadi. Aslida ham shundaymi? Mavzu yuzasidan oliy toifali kardiolog Odina Malikovaga yuzlandik.

— Bu ichimlik ilk bor 1960-yili Yaponiyada dori vositasi sifatida yaratilgan. Keyinchalik ustomon tadbirkorlar mahsulotni ommalashtirish, pul qilish uchun tarkibiga bir qancha kimyoviy moddalar qo'shib hozirgi ta'mni hosil qilishgan.

Tibbiyot energetik ichimliklarni sog'liq uchun xavfli hisoblaydi. 2017-yili AQShda 16 yoshli o'smir o'limiga aynan ko'p miqdorda iste'mol qilingan energetik ichimlik sabab bo'lgani to'g'risida xabarlar ommada sarosimani keltirib chiqargan. Eng yomoni, yoshlar o'rtasida bu kabi o'limlar soni tabiiy ravishda ortib bormoqda.

Energetik ichimliklar me'yordan ortiq va surunkali iste'mol qilinsa, yurak tez urib, arterial qon bosimi oshib ketishi yoki buyrak zo'riqlishi kuzatiladi. Shu bilan birga, bosh miya, markaziy asab tizimi, bo'g'imlar va boshqa a'zolarga jiddiy ziyon yetadi. Qolaversa, ko'rish qobiliyatini ham susaytiradi. Ruhiy kasalliklarga chalinish xavfi ortadi, odamlarda tajovuzkorlik kuchayadi. Bolalarning zehni o'tmaslashib, darslarni o'zlashtirish pasayib ketishi, nogiron,

aqli zaif farzandlar tug'ilishi ham bilvosita noto'g'ri iste'mol tartibi asorati bo'lmoqda. O'rni kelganda, aytish joiz, homilador ayollar ham undan tiyilmagani ortidan salbiy oqibatlar kelib chiqmoqda.

Ichimlik tarkibidagi kofein vaqtincha tetiklik bag'ishlab, charchoqni aritsa ham, ma'lum vaqtdan so'ng (deylik 1–1,5 soat o'tgach) organizmda horg'inlik battar kuchayadi, bosh og'rib, nafaqat aqliy, jismoniy faoliyat ham susayadi.

Bunday ichimliklar organizmga juda qisqa muddatda zarar yetkazadi. Tarkibida ortofosfat kislotasi borligi uchun buni vaqtida sezmaymiz. Masalan, 45 daqiqadan so'ng doim ishlab chiqarilishi ortib, ichimlik bosh miyada rohatlanish, qoniqlash markazini qo'zg'atadi. Bir yarim soatlarda aks ta'sir yo'lga o'tib, organizmda lohaslik boshlanadi. Bu esa og'ir oqibatlariga ulanib ketishi mumkin.

Vasila HABIBULLAYEVA
tayyorladi.

Jadid
adabiy, badiiy va ijtimoiy haftalik gazeta

Muassislar:

O'ZBEKISTON
YOZUVCHILAR UYUSHMASI

RESPUBLIKA MA'NAVIYAT
VA MA'RIFAT MARKAZI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
FANLAR AKADEMIYASI

MILLIY MASS-MEDIANI
QO'LLAB-QUVVATLASH
VA RIVOJLANTIRISH
JAMOAT FONDI

“SHAHIDLAR XOTIRASI”
JAMOAT FONDI

Bosh muharrir:
Iqbol Mirzo

Mas'ul kotib:
Shuhrat Azizov

Navbatchi muharrir:
Gulchehra Umarova

Sahifalovchilar:
Erkin Yodgorov
Nigora Tosheva

Muallif fikri tahririyat fikri bilan mos kelmasligi mumkin.

Tahririyatga yuborilgan maqolalar muallifga qaytarilmaydi va ular yuzasidan izoh berilmaydi.

Gazeta 2023-yil 26-dekabrda
O'zbekiston Respublikasi
Prezidenti Administratsiyasi
huzuridagi Axborot va ommaviy
kommunikatsiyalar agentligi
tomonidan 195115 raqam
bilan ro'yxatga olingan.

Kirill yozuvidagi adadi – 8 050
Lotin yozuvidagi adadi – 12 617
Media kuzatuvchilar – 41 255
Buyurtma: G – 440.
Hajmi: 4 bosma taboq, A2.
Nashr ko'rsatkichi – 222.
Tashkilotlar uchun – 223.
1 2 3 4 5 6

Manzilimiz:

Toshkent shahri,
Shayxontohur tumani,
Navoiy ko'chasi, 69-uy

Telefonlar:

Qabulxona: (71) 203-24-20
Devonxona: (97) 745-03-69
jadidgzt@mail.ru (71) 203-24-17
Jadid_gazetasi@exat.uz

“Sharq” nashriyot-matbaa
aksiyadorlik kompaniyasi
bosmaxonasi.

Bosmaxona manzili:

Toshkent shahri,
Buyuk Turon ko'chasi, 41-uy.

Bosishga topshirish vaqti: 21:00
Bosishga topshirildi: 19:10
Sotuvda narxi erkin.

www.jadid.uz